

Sociological analysis of the scenarios of the business environment of Isfahan province with the future research approach of 1408 horizon

Narges Rafiei¹ , Mohammadali Chitsaz² , Mohammadreza Ghasemi³

1- PhD student, Department of Economics, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran

2- Assistant Professor, Department of Economics, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran

3- Assistant Professor, Department of Economics, Khomeini Shahr Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran

Receive:

07 January 2024

Revise:

24 April 2024

Accept:

28 May 2024

Keywords:

Sociological analysis,
Business environment,
Stability of laws,
international
Interactions,
Priority of politics over
economy,
Tax system

Abstract

The purpose of this research is sociological analysis of the scenarios of the business environment of Isfahan province with the future research approach of 2029 horizon. This research is applicable in terms of purpose, and mixed (qualitative-quantitative) in terms of method. The statistical population of the research includes 17 experts consisting of Isfahan province specialists selected by purposeful sampling. The tools of data collection are interviews and questionnaires. Data analysis was done using Delphi method as well as Scenario Wizard-MICMAC software. Using the mik-mak method, 8 key factors affecting the business environment of Isfahan province up to the horizon of 2029 were extracted, including good governance, stability of laws, international political and non-political interactions, expected inflation, priority of politics over economy, tax system, banking system, expansion and development of virtual space; based on which, 5 scenarios (from the most optimistic to the most pessimistic) have been compiled. The results show that sociological components, along with economic elements, play a decisive role in the future of the business environment in Isfahan province and the decision-making of national and provincial officials. Based on this, it is recommended to rely on good governance, stability of laws, international political and non-political interactions, etc. to provide the necessary platform for improving the business environment of the province. Also, there should be mutual trust in the relations between them. In the field of improving the business environment, it is possible to benefit from educational programs or to use environmentally stimulating advertisements, and the management in different sectors should be based on people's demands.

Please cite this article as (APA): Rafiei, N., Chitsaz, M. and Ghasemi, M. (2025). Sociological analysis of the scenarios of the business environment of Isfahan province with the future research approach of 1408 horizon. *Journal of value creating in Business Management*, 5(1), 101-136.

<https://doi.org/10.22034/jvcbm.2024.433345.1289>

Authors retain the copyright and full publishing rights.

Published by Research Center of Resource Management Studies and Knowledge-Based Business. This article is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Publisher: Research Center of Resource Management Studies and Knowledge-Based Business

Corresponding Author: Mohammadali Chitsaz

Email: mad3175@yahoo.com

Extended Abstract

Introduction

The business environment is one of the indicators that determine the economic status of each country, which can be used to analyze the economic conditions of each country. The more transparent and competitive the business environment in the countries, the more increase in the economic health of the countries and the adoption of favorable policies, which will lead to the improvement of economic indicators. In this regard, examining the status of business indicators, both micro and macro, and explaining the existing challenges can be fruitful in creating and developing the business environment in the country (Nozari, 2017). What is certain is that reforming the business climate and improving the aforementioned indicators in the global arena is not only a positive and fundamental step in the direction of strengthening the private sector's participation in the economy and improving the level of employment and production, but also, definitely, from the perspective of foreign investors are among the most important indicators for entering the host country and a necessary condition for promoting and facilitating the flow of technology entering the country (Masovic, 2018).

Businesses have both economic and social goals. The business environment, development of plans and scenarios related to it, innovation in the production and sale of products or services cause a lot of diversity and transformation in the society and economy of any country, so sociological investigation of the subject is important. And Weber was the first sociologist who answered the question of why successful and innovative businesses flourished in the areas where Protestant ethics and Calvinist spirit prevailed in the book "Protestant Ethics and Spirit of Capitalism" (Nozari, 2017). According to Weber, the success of people in new businesses is the product of specific cultural and social conditions. According to him, social characteristics are the determining factor of entrepreneurial spirit. In other words, the issues and problems of economic development are non-economic.

What can be imagined for the future is that the society will change from a managerial state to an entrepreneurial state. In other words, in future societies, people will make an unprecedented effort to control many educational, economic, cultural and etc. variables (Nazari Sheikh, 2022). Therefore, in this research, the researcher intends to answer the basic question: what is the sociological analysis of the scenarios of the business environment of Isfahan province with the future research approach of 2029 horizon?

Theoretical Framework

Business space

Business environment is a set of policies, legal conditions, institutions, and regulations that govern business activities. Macroeconomic stability, the quality of the country's infrastructure, the quality of executive bodies, the system of making laws and regulations, the cost and the possibility of accessing information and statistics, work culture, and other such factors are among the factors that affect the performance of economic units, while managers of economic units cannot have much influence on them. Inappropriate business environment increases the cost of economic enterprises and causes the loss of investment motivation and also the country's producers lag behind global competitors (Bakhtiari & Shayesteh, 2012).

Futurology

Futurology is a systematic and collaborative process that provides information about the future and creates medium-term to long-term perspectives, in a way that aims to make decisions and mobilize joint actions. In other words, in future studies, a picture of the future is depicted so that planners can design the way to reach it (Fazli & Gholizadeh, 2020).

Shafaei et al, (2024) investigated the effect of knowledge management on organizational performance considering the mediating variable of business process management. The

findings of the research showed that all three hypotheses were confirmed based on the significant values related to the hypotheses. The effect of knowledge management on business process management was 0.742, the effect of knowledge management on organizational performance was 0.422, and the effect of business process management on organizational performance was 0.652. Therefore, the most important proposal of the research is to pay attention to the preservation, sharing and application of knowledge, which is effective both in managing business processes and in increasing the level of organizational performance.

Nazari Sheikh et al, (2022) in his research entitled "Sociological analysis of the effect of cultural components of business on the production-commercial performance of industrial units (Ardebil province)"; which was conducted with the participation of 184 entrepreneurs active in the industrial sector, came to the conclusion that cultural-social components have a positive effect on the production-commercial performance of industrial units. Also, the findings of the research indicated that the components of low power distance, individualism, low uncertainty avoidance, long-term orientation, and masculinity have a positive effect on the production-commercial performance of industrial units.

Research methodology

This research is applicable in terms of purpose, and mixed (qualitative-quantitative) in terms of method. The statistical population of the research includes 17 experts consisting of Isfahan province specialists selected by purposeful sampling. The tools of data collection are interviews and questionnaires.

Research findings

Data analysis was done using Delphi method as well as Scenario Wizard-MICMAC software. Using the mik-mak method, 8 key factors affecting the business environment of Isfahan province up to the horizon of 2029 were extracted, including good governance, stability of laws, international political and non-political interactions, expected inflation, priority of politics over economy, tax system, banking system, expansion and development of virtual space; based on which, 5 scenarios (from the most optimistic to the most pessimistic) have been compiled. The results show that sociological components, along with economic elements, play a decisive role in the future of the business environment in Isfahan province and the decision-making of national and provincial officials. Based on this, it is recommended to rely on good governance, stability of laws, international political and non-political interactions, etc. to provide the necessary platform for improving the business environment of the province. Also, there should be mutual trust in the relations between them. In the field of improving the business environment, it is possible to benefit from educational programs or to use environmentally stimulating advertisements, and the management in different sectors should be based on people's demands.

Conclusion

The current research was carried out with the aim of sociological analysis of the scenarios of the business environment of Isfahan province with the future research approach of 2029 horizon. The results of this research are in agreement with the results of Shafaei et al, (2024), Sahraei & Mafibalani (2023), Nazari Sheikh et al, (2022), Dvorský & Petráková (2021), Soni et al, (2021), Farzin et al, (2020), Safar & Bahram (2019), Shams et al, (2019), Nozari (2017), Zabetpour & Aghajani (2016), Ritter & Pedersen (2019), and Masovic (2018). Shams et al, (2019) showed that elements including the growth of the urban middle class, the large and attractive market of the service sector, the government's support for start-up businesses, the change in lifestyle in Iran and the world, the organizational culture of start-up businesses, and

transformation of social problems were identified as social factors (environmental culture or ecology) affecting future businesses.

According to the results of the research, the following suggestions were presented:

According to the results of the study, 8 factors have been identified as key factors affecting the business environment of the province, based which, 4 scenarios explain the business environment of the province until the horizon of 2029 in a storytelling method.

It is obvious that in the wide range of challenges faced by the rulers and the multitude of possible solutions to improve the business environment, identifying the main factors of changing the business environment will prevent wasting time and national funds.

تحلیل جامعه‌شناختی سناریوهای فضای کسب و کار استان اصفهان با رویکرد آینده‌پژوهانه افق ۱۴۰۸

نرگس رفیعی^۱، محمد علی چیت ساز^۲، محمد رضا قاسمی^۳

۱- دانشجوی دکتری، گروه اقتصاد، واحد دهاقان، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

۲- استادیار، گروه اقتصاد، واحد دهاقان، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

۳- استادیار، گروه اقتصاد، واحد خمینی شهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تحلیل جامعه‌شناختی سناریوهای فضای کسب و کار استان اصفهان با رویکرد آینده‌پژوهانه افق ۱۴۰۸ می‌باشد. این پژوهش از لحاظ هدف، از نوع تحقیقات کاربردی و از نظر نوع روش، آمیخته (کیفی-کمی) می‌باشد. جامعه آماری پژوهش شامل ۱۷ نفر از خبرگان متشکل از متخصصان سطح استان اصفهان می‌باشند که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها مصاحبه و پرسشنامه می‌باشد. تحلیل داده‌ها با استفاده از روش دلفی و همچنین نرم افزارهای Scenario Wizard-MICMAC انجام شد. با استفاده از روش میک‌مک ۸ عامل کلیدی مؤثر بر فضای کسب و کار استان اصفهان تا افق سال ۱۴۰۸ شامل حکمرانی خوب، ثبات قوانین، تعاملات بین‌المللی سیاسی و غیرسیاسی، تورم انتظاری، تقدم سیاست بر اقتصاد، نظام مالیاتی، نظام بانکی، بسط و توسعه فضای مجازی؛ استخراج و بر اساس این ۸ عامل کلیدی ۵ سناریو (از خوشبینانه‌ترین حالت تا بدبینانه‌ترین حالت) تدوین شده است. نتایج نشان می‌دهد مؤلفه‌های جامعه‌شناختی در کنار عناصر اقتصادی نقشی تعیین‌کننده در آینده فضای کسب و کار در استان اصفهان و تصمیم‌سازی مسئولان کشوری و استانی ایفا می‌کنند. بر این اساس توصیه می‌شود با تکیه بر حکمرانی خوب، ثبات قوانین، تعاملات بین‌المللی سیاسی و غیرسیاسی و... بستر لازم برای بهبود فضای کسب و کار استان را فراهم نمایند. همچنین با اعتمادپذیری متقابل در روابط فی مابین، حکمفرمایی داشته باشد در زمینه بهبود فضای کسب و کار می‌توان از برنامه‌های آموزشی بهره گرفت یا از تبلیغات محرک محیطی استفاده کرد و مدیریت در بخشهای مختلف، مبتنی بر مطالبات مردمی باشد.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۱۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۲/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۰۸

کلید واژه‌ها:

تحلیل جامعه‌شناختی، فضای کسب و کار، ثبات قوانین، تعاملات بین‌المللی، تقدم سیاست بر اقتصاد، نظام مالیاتی

لطفاً به این مقاله استناد کنید (APA): رفیعی، نرگس، چیت ساز، محمد علی و قاسمی، محمد رضا. (۱۴۰۴). تحلیل جامعه‌شناختی سناریوهای فضای کسب و کار استان اصفهان با رویکرد آینده‌پژوهانه افق ۱۴۰۸. فصلنامه ارزش آفرینی در مدیریت کسب و کار. ۱(۱). ۱۰۱-۱۳۶.

<https://doi.org/10.22034/jvcbm.2024.433345.1289>

Authors retain the copyright and full publishing rights.
Published by Research Center of Resource Management Studies and Knowledge-Based Business. This article is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

ناشر: مرکز پژوهشی مطالعات مدیریت منابع و کسب و کار دانش محور

نویسنده مسئول: محمد علی چیت ساز

ایمیل: mad3175@yahoo.com

مقدمه

فضای کسب و کار از جمله شاخص‌های تعیین‌کننده وضعیت اقتصادی هر کشور است که با استناد به آن می‌توان به بررسی و تجزیه و تحلیل شرایط اقتصادی هر کشور پرداخت. فضای کسب و کار در کشورها هرچه شفاف‌تر و رقابتی‌تری باشد منجر به افزایش سلامت اقتصادی کشورها و اتخاذ سیاست‌های مطلوب شده و روند بهبود شاخص‌های اقتصادی را در پی خواهد داشت. در این راستا بررسی وضعیت شاخص‌های کسب و کار چه از نظر خرد و چه از نظر کلان و تبیین چالش‌های موجود می‌تواند در ایجاد و توسعه فضای کسب و کار در کشور مثمر ثمر باشد (Nozari, 2017). آنچه مسلم است اصلاح فضای کسب و کار و بهبود شاخص‌های مزبور در عرصه جهانی نه تنها گامی مثبت و اساسی در جهت تقویت جنبه مشارکت بخش خصوصی در عرصه اقتصاد و ارتقاء سطح اشتغال و تولید محسوب می‌شود بلکه به طور قطع از منظر سرمایه‌گذاران خارجی از جمله‌ی مهم‌ترین نماگرها برای ورود به کشور میزبان و شرط لازم برای ارتقا و تسهیل جریان ورود فناوری به کشور می‌باشد (Masovic, 2018).

فضای کسب و کار به آن دسته از عوامل مؤثر بر عملکرد بنگاه‌های اقتصادی گفته می‌شود که مدیران بنگاه‌ها نمی‌توانند آن‌ها را تغییر داده یا بهبود بخشند (تأثیر ناچیزی بر آن دارند). آزاد بودن و شفافیت قیمت‌ها، رقابتی بودن بازار و حفظ حقوق مالکیت سه شرط لازم برای فعالیت اقتصادی بخش خصوصی و کارآ بودن اقتصاد است و نقش دولت در بهبود این فضا و فراهم آوردن شرایط مناسب جهت جذب فعالیت بخش خصوصی بسیار مهم است. تجربه جهان نشان می‌دهد تنها در شرایط مساعد کسب و کار، یک بنگاه می‌تواند به صورت کارآ و بهینه عمل کند (Zhenwei et al, 2021). باید توجه داشت که باور عمومی بر این است که تنها هدف کسب و کار، به دست آوردن سود اقتصادی است، در حالی که این امر، واقعیت ندارد (Estevão et al, 2021).

(Arvic, 2000) معتقد است همان‌طور که انسان تنها با هدف خوردن، زندگی نمی‌کند، تنها هدف کسب و کار هم، کسب سود نیست. بنابراین کسب و کارها هم دارای اهداف اقتصادی‌اند و هم اهداف اجتماعی‌اند. فضای کسب و کار، تدوین برنامه‌ها و سناریوهای مربوط به آن، نوآوری در تولید و فروش محصول یا خدمات، موجب تنوع و دگرگونی زیادی در اجتماع و اقتصاد هر کشور می‌شوند، لذا بررسی جامعه‌شناختی موضوع مورد نظر حائز اهمیت می‌باشد و بر نخستین جامعه‌شناسی بود که در کتاب اخلاق پروتستان و روح سرمایه‌داری (Nozari, 2017) به این سؤال پاسخ داد که چرا کسب و کارهای موفق و نوآور در مناطقی که اخلاق پروتستان و روحیه کالونیستی غالب بود، شکوفا شد. به زعم وبر، موفقیت افراد در کسب و کارهای جدید، محصول شرایط فرهنگی و اجتماعی خاص می‌باشد. از نظر وی، ویژگی‌های اجتماعی عامل تعیین‌کننده روحیه کارآفرینانه است. به عبارتی مسائل و مشکلات توسعه اقتصادی، غیراقتصادی هستند.

آنچه که می‌توان برای آینده متصور بود، این است که جامعه از وضعیت مدیریتی، به حالت کارآفرینانه تغییر خواهد کرد. به عبارتی دیگر در جوامع آینده افراد تلاش بی‌سابقه‌ای را برای به کنترل خود درآوردن بسیاری از متغیرهای آموزشی، اقتصادی، فرهنگی و ... انجام خواهند داد (Nazari Sheikh, 2022).

مسئله دیگری که در بحث مؤلفه‌های جامعه‌شناختی کسب و کار آینده باید به آن توجه نمود، بازآفرینی فرهنگ عمومی جدید به دلیل تغییرات گسترده در مدل‌ها و اشکال مختلف فضای کسب و کار خواهد بود. در چنین فضایی ضرورت

توجه به نگرش‌های اجتماعی نسبت به کسب و کارهای جدید، ارزیابی میزان توانمندی افراد بیکار در پذیرش فضاهای جدید شغلی و در صورت نیاز آموزش ایشان بیش از پیش احساس می‌شود. در غیر این صورت بحران‌های مختلفی مانند بیکاری، فقر، فساد، گرانی، گسست‌های نسلی و افت همدلی‌های اجتماعی دور از انتظار نخواهد بود. در گزارش پایش محیط کسب و کار ایران در پاییز ۱۳۹۵، مقایسه ارزیابی تشکلهای استانی از مؤلفه‌های محیط کسب و کار (شامل تشکلهای سراسری) نشان می‌دهد که استان اصفهان با میانگین ۶/۵۸، هشتمین استان (بعد از استان‌های زنجان، قزوین، خراسان جنوبی، خراسان شمالی، کهگیلویه و بویراحمد، بوشهر و ایلام) دارای نامساعدترین محیط کسب و کار ارزیابی شده است. کسب رتبه ۲۴ استان اصفهان در شاخص محیط کسب و کار وضعیت نامطلوب را برای سرمایه گذاری در صنعت و تجارت استان اصفهان نشان می‌دهد. این موضوع لزوم بررسی و توجه بیشتر به ابعاد مسأله را اهمیت می‌بخشد. استان اصفهان به‌طور بالفعل و بالقوه از ظرفیت‌های اقتصادی، فرهنگی و صنعتی مناسبی جهت توسعه برخوردار است. مهم‌ترین مزیت اقتصادی این استان وجود بالغ بر نه هزار واحد تولیدی و صنعتی است که فعالیت دارند (Safari & Bahram Chubin, 2019). استقرار صنایع مادر و بزرگ همچون ذوب آهن، فولاد، پالایشگاه، داروسازی، پتروشیمی، هواپیما و بالگردسازی، صنایع و مراکز نظامی، تاسیسات هسته‌ای و همچنین بهره‌مندی از راه‌های اصلی و فرعی مناسب، فرودگاه بین‌المللی و خطوط راه‌آهن از جمله امتیازهایی است که موجب شده این استان از سطح بالایی از ظرفیت توسعه برخوردار باشد.

در توسعه پایدار یک جامعه که هدف نهایی تمامی سناریوهای فضای کسب و کار در آینده می‌باشد، باید اشتغال، آموزش، تغذیه، مسکن و به‌طور کلی سطح زندگی بهبود یابد. باید توجه داشت که طراحی سناریویی که به کاهش نابرابری در زمینه توزیع درآمدها، کاهش عدم تعادل درآمدها بین مناطق مختلف شهری، گسترش توانایی بخش پایین شهرها و افزایش قدرت تثبیت جریان پیشرفت در طول زمان منجر نگردد، محکوم به شکست خواهد بود (Fendersky et al, 2019). بنابراین ضرورت دارد دسترسی به خدمات زیربنایی، گسترش مشارکت مردم در توسعه فضای کسب و کار آینده، اعتلای فرهنگی و از بین بردن بی‌سوادی در حوزه کارآفرینی، تأمین امنیت اجتماعی و افزایش خوداتکایی از جمله اهداف توسعه باشند.

در تحلیل و بررسی سناریوهای فضای کسب و کار بر اساس مؤلفه‌های جامعه‌شناختی، توجه به این سؤال اساسی که چه عواملی باعث می‌شود تا یک متقاضی کار، فضای کسب و کار خاصی را انتخاب نماید، بسیار مهم است، چرا که نقطه شروع برای هر تغییر، فهم علت نیاز به آن تغییر است. تغییر بالقوه توسط مشکلات یا فرصت‌هایی که نمی‌توان بدون تغییر وضعیت کنونی به آنها پرداخت، کلید می‌خورد. تحلیلگران کسب و کار می‌کوشند از راه بیان و کاوش نیازهای کسب و کار که سبب میل به تغییر می‌شوند، به ذینفعان در ایجاد تغییر کمک کنند. در صورتی که نیازهای به روشنی درک نشده باشند، نمی‌توان به استراتژی منسجمی دست یافت و سیاست‌های تغییر ناشی از آن، مطمئناً ترکیبی از نیازهای متضاد ذینفعان خواهد بود. تغییر، همیشه در زمینه‌ای شامل ذینفعان موجود، فرآیندها، تکنولوژی و سیاست‌هایی که سازنده وضعیت کنونی هستند، رخ می‌دهد. تحلیل‌گران کسب و کار، وضعیت کنونی را در بافت نیاز کسب و کار بررسی می‌کنند تا پی ببرند که چه چیزی ممکن است بر تغییرات پیشنهادی تأثیر گذاشته و چه چیزی از آن‌ها تأثیر پذیرد. لذا بررسی عوامل اجتماعی چون بازار کار، استعداد، طبقه اجتماعی- اقتصادی و ... در اشتغال می‌تواند تحلیل‌های پرمحتوایی

را فراهم آورد. بنابراین با توجه به گفته‌های فوق و با توجه به قابلیت‌ها و اهمیت استان اصفهان و تأثیر آن در فضای کسب و کار کشور، در این پژوهش تمرکز بر شناخت متغیرهای کلیدی فضای کسب و کار استان و شناسایی و تدوین سناریوهای مطلوب برای آینده فضای کسب و کار استان خواهد بود. لذا محقق قصد دارد در این تحقیق به این سؤال اساسی پاسخ دهد که تحلیل جامعه‌شناختی سناریوهای فضای کسب و کار استان اصفهان با رویکرد آینده‌پژوهانه افق ۱۴۰۸ به چه صورت می‌باشد؟

ادبیات نظری

فضای کسب و کار

از جمله شاخص‌های تعیین‌کننده وضعیت اقتصادی هر کشور است که با استناد به آن می‌توان به بررسی و تجزیه و تحلیل شرایط اقتصادی هر کشور پرداخت. محیط کسب و کار مجموعه‌ای از سیاستها، شرایط حقوقی، نهادی و مقرراتی است که بر فعالیت‌های کسب و کار حاکم‌اند. در تعریفی دیگر گفته شده است که محیط کسب و کار مجموعه‌ای از سیاست‌ها، شرایط حقوقی، نهادی و مقرراتی است که بر فعالیت‌های کسب و کار حاکم‌اند. ثبات اقتصاد کلان، کیفیت زیرساخت کشور، کیفیت دستگاه‌های اجرایی، نظام وضع قوانین و مقررات، هزینه و امکان دسترسی به اطلاعات و آمار، فرهنگ کار و عوامل دیگری از این دست، از عواملی هستند که عملکرد واحدهای اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهند، در حالی که مدیران واحدهای اقتصادی نمی‌توانند تأثیر چندانی بر آنها بگذارند. محیط کسب و کار نامناسب هزینه عملکرد بنگاه‌های اقتصادی را افزایش می‌دهد و باعث از بین رفتن انگیزه سرمایه‌گذاری و نیز عقب ماندن تولیدکنندگان کشور از رقبای جهانی می‌شود (Bakhtiari & Shayesteh, 2012). فرآیند کسب و کار به مجموعه‌ای از رویدادها و فعالیت‌هایی دلالت دارد که با بخشهای مختلف سازمانی در ارتباط است تا به خروجی معینی دست یافته و برای حداقل یکی از مشتریان خود ارزش افزوده خلق کند (Weske, 2019). مدیریت فرآیند کسب و کار نیز یکی از جدیدترین استراتژی‌های مدیریت فرآیند است که بر بهبود مستمر فرآیندهای کسب و کار با استفاده از فناوری اطلاعات به عنوان یکی از ارکان اساسی اجرای فرآیند تمرکز دارد. استراتژی مدیریت فرآیند کسب و کار به دنبال دستیابی به انعطاف پذیری و چابکی در رشد و تکامل و پویایی فرآیندهای کسب و کار و سیستم‌های فناوری مرتبط با آنها است. مدیریت فرآیند کسب و کار، مجموعه‌ای از روشها و فناوریها برای شناسایی مدل سازی تحلیل، اجرا کنترل و بهبود فرآیندهای کسب و کار است (Fernández et al, 2020). مدیریت فرآیند کسب و کار ترازوی مناسب از مجموعه‌های متعددی از اقدامات و وظایفی است که باید برای ارائه مؤثر نیازها و خواسته‌های مشتری‌ها و ارباب رجوعان، انجام شود. این رویکرد مدیریتی بازده و کارآمدی کسب و کار را بالا می‌برد تا تغییراتی معین را در سیستم به وجود آورد و اهداف و مقاصد شرکت برآورده شود (Khajunjad, 2023). در سیستم مدیریت فرآیند کسب و کار با محور قراردادن فرآیندهای کسب و کار و حذف فعالیت‌های بدون ارزش افزوده، برای سازمان مزیت رقابتی به ارمغان می‌آورد. برای اینکه یک سازمان در راه فرایندگرایی گام بردارد می‌بایست با داشتن الگوهای متعدد مورد نیاز، روشی یکپارچه و نظام مند را برای طراحی، اجرا و مدیریت فرآیندهای کسب و کار ارائه نماید. مدیریت فرآیند کسب و کار، نخست؛ نظم فکری در مورد چگونگی اجرای

بهینه‌ی کسب و کار از طریق فرآیندهای تعریف شده است و سپس پیدا کردن راهی برای استفاده از آخرین تحولات در تکنولوژی به منظور گسترش برای دستیابی به اثربخشی و بهره‌وری می‌باشد (Bayat et al, 2022).

بهبود محیط کسب و کار و رابطه آن با توسعه اقتصادی از اوایل دهه ۱۹۸۰ میلادی و در پی مطالعات هرماندو دسوتو، اقتصاددان پرویی مورد توجه قرار گرفت. دسوتو در تحقیقات خود دریافت که موانع سخت و دیوانسالاری اداری در کشورهای مختلف باعث تبدیل شدن بخش خصوصی به بخش زیرزمینی، غیررسمی و غیرمولد شده و توسعه اقتصادی در کشورها را با مشکل مواجه کرده است. در پی تحقیقات دسوتو مؤسسات گوناگون بین‌المللی تحقیقات مستمر و نسبتاً دقیقی برای شناسایی موانع تولید و سرمایه‌گذاری انجام دادند و «بهبود محیط کسب و کار» به عنوان یکی از راهبردهای توسعه اقتصادی مورد توجه قرار گرفت. براساس هدف گذاری سند چشم‌انداز، کشور ما باید در سال ۱۴۰۴ به قدرت اول اقتصادی- علمی کشورهای منطقه تبدیل شود. متأسفانه از زمان تصویب سند چشم‌انداز تا به امروز که دو سال از مهلت ۲۰ ساله مسئولان اجرایی کشور برای تحقق این هدف سپری شده است، به دلیل توسعه شتابان و چشمگیر سایر کشورهای منطقه وضعیت کشور ما در بسیاری از شاخص‌ها نسبت به زمان تصویب سند چشم‌انداز نه تنها ارتقا پیدا نکرده بلکه پسرفت هم داشته است. رشد اقتصادی، نرخ اشتغال، درآمد سرانه، نرخ تورم و... در سال‌های اخیر گویای این واقعیت هستند.

آینده پژوهی

آینده پژوهی یک فرایند سیستماتیک و مشارکتی است که فراهم کننده اطلاعات در خصوص آینده و ایجاد کننده چشم‌اندازهای میانمدت تا بلندمدت می‌باشد، به گونه‌ای که تصمیم‌گیری و بسیج اقدامات مشترک را هدف قرار داده است. به عبارت دیگر، در آینده پژوهی شمایی از آینده را تصویر می‌کنند تا برنامه ریزان بتوانند راه رسیدن به آن را طراحی نمایند (Fazli & Gholizadeh, 2020). هدف و کارکرد اصلی "آینده‌پژوهی"، خلق و ترسیم پارادایم‌ها، سناریوها و آینده‌های مطلوب است. "آینده‌پژوهی" در دنیای امروز با اقبال فراوانی مواجه شده و کشورها، مناطق و شرکت‌های مختلف به طور منظم، منسجم و هماهنگ راجع به آینده مطلوب در جهانی که به صورت فزاینده به سمت پیچیده‌تر شدن در حرکت است مبادرت به اندیشه می‌کنند (Salehpour & Ghanbari, 2018). آینده پژوهان در سازمان افرادی کاردان، روشن ضمیر و آگاه هستند که تعهد بنیادی و پایدار در برابر سازمان دارند و سعی می‌کنند فضایی را ایجاد نمایند که سناریوسازی در سازمان به سهولت و متکی بر فضای فکری سازمان شکل بگیرد (Rabbanii, 2023). یکی از ابعاد مدل زنجیره تأمین پایدار، حفاظت از محیط‌زیست است و شرکت‌ها با بهره‌گیری از آن می‌توانند با توجه به آینده‌پژوهی تأثیرات منفی محیط‌زیستی را کاهش داده و به بهره‌گیری مطلوب از منابع و انرژی دست یابند (Delshad et al, 2020).

پیشینه پژوهش

(Shafaei et al, 2024) به بررسی تأثیر مدیریت دانش در عملکرد سازمانی با توجه به متغیر میانجی مدیریت فرایندهای کسب و کار پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان داد که بر اساس مقادیر معنی داری مربوط به فرضیات، هر سه فرضیه تأیید

شدند. میزان تأثیر مدیریت دانش بر مدیریت فرایندهای کسب و کار برابر با ۰/۷۴۲، میزان تأثیر مدیریت دانش بر عملکرد سازمانی برابر با ۰/۴۲۲ و میزان تأثیر مدیریت فرایندهای کسب و کار بر عملکرد سازمانی برابر با ۰/۶۵۲ حاصل شد. بنابراین مهمترین پیشنهاد پژوهش توجه به حفظ، تسهیم و به کارگیری دانش بوده که هم در مدیریت فرایندهای کسب و کار و هم در افزایش سطح عملکرد سازمانی مؤثر می باشد.

(Sahraei & Mafibalani, 2023) به بررسی نقش به کارگیری بازاریابی الکترونیک و فناوری اطلاعات در کسب و کار صنایع غذایی مینو در دوره رکود اقتصادی پرداختند. نتایج بررسی نشان داد پشتیبانی فناوری اطلاعات بر کسب و کار صنایع غذایی مینو در شرایط رکود اقتصادی تأثیر مثبت و معناداری دارد. دانش فناوری اطلاعات بر کسب و کار صنایع غذایی مینو در شرایط رکود اقتصادی تأثیر مثبت و معناداری ندارد. باورهای مدیریتی مقدمات بازاریابی و پیاده سازی بازاریابی الکترونیک بر کسب و کار صنایع غذایی مینو در شرایط رکود اقتصادی تأثیر مثبت و معناداری دارد و فناوری اطلاعات و بازاریابی الکترونیک بر کسب و کار صنایع غذایی مینو تأثیر مثبت و معناداری دارد ولی با ورود تعدیل گری رکود اقتصادی تأثیر معناداری مشاهده نشد.

(Nazari Sheikh et al, 2022) در پژوهش خود با عنوان «تحلیل جامعه شناختی تأثیر مؤلفه های فرهنگی کسب و کار بر عملکرد تولیدی- تجاری واحدهای صنعتی (استان اردبیل)» که با شرکت ۱۸۴ نفر از کارآفرینان فعال در بخش صنعتی انجام دادند، به این نتیجه رسیدند که مؤلفه های فرهنگی- اجتماعی تأثیر مثبتی بر عملکرد تولیدی- تجاری واحدهای صنعتی دارند. همچنین یافته های تحقیق حاکی از آن بود که مؤلفه های فاصله از قدرت پایین، فرد گرایی، اجتناب از عدم اطمینان پایین، جهت گیری بلندمدت و مرد گرایی تأثیر مثبتی بر عملکرد تولیدی- تجاری واحدهای صنعتی دارند.

(Dvorský & Petraková, 2021) در پژوهش خود با عنوان تأثیر ریسک های تجاری بر آینده کسب و کار توسط شرکت کوچک و متوسط چک و اسلواکی در بخش حمل و نقل و خدمات که بر روی نمونه ای متشکل از ۲۴۰ شرکت کوچک و متوسط انجام شد، ریسک های تجاری شامل ریسک بازار، مالی، فردی، قانونی و عملیاتی را در آینده کسب و کارها مؤثر قلمداد کردند. با توجه به یافته های ایشان در دو کشور چک و اسلواکی مدیریت ریسک عملیاتی و تجاری می تواند آینده تجاری شرکتها را تضمین نماید.

(Soni et al, 2021) در پژوهشی که با عنوان «مداخلات فناورانه در کسب و کار اجتماعی: نقش برداری از تحقیقات فعلی و ایجاد دستور کار تحقیقاتی آینده» با استفاده از تجزیه و تحلیل کتاب سنجی انجام گرفت، نتایج نشان داد که فناوری های دیجیتال به طور فزاینده ای، به عنوان ابزاری برای پایداری و مقیاس پذیری مشاغل اجتماعی پذیرفته شده و آینده کسب و کارهای اجتماعی با استفاده از نوآوری اجتماعی، فناوری دیجیتال و سیستم های اطلاعاتی به سمت پایداری سوق خواهد یافت.

(Farzin et al, 2020) تحلیلی نهاد گرایانه بر فضای کسب و کار و کارآفرینی بخش گردشگری ایران پرداختند. در این پژوهش تلاش شده است تا با مفهوم نهاد گرایی و با رویکرد کیفی (روش تحلیل مضمون یا تم) تبیینی پایه ای از عوامل مؤثر در محیط نهادی بازار بخش گردشگری ارائه شود. لذا با استفاده از مصاحبه عمیق با ۲۴ نفر از خیرگان اقتصادی و گردشگری، عوامل نهادی مؤثر بر فضای کسب و کار و کارآفرینی گردشگری شناسایی و تبیین شد. نتایج تحقیق سه تم اصلی، سیستم قانونی، سیاست های دولت و علم و فناوری با تمهای فرعی آنها، شناسایی شد که محیط کسب و کار

گردشگری متأثر از آنها است و مدیریت و سازماندهی این عوامل می‌تواند در بهبود فضای کسب و کار تأثیر داشته باشند.

(Safar & Bahram, 2019) به بررسی مقایسه فضای کسب و کار فعالیت‌های اقتصادی استان اصفهان و راهکارهای بهبود آن، پرداختند. در راستای تدقیق نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها در گام بعدی از طریق مصاحبه با خبرگان بخش‌های مختلف اقتصادی استان تلاش شده است با روش تحلیل محتوا جنبه کیفی مشکلات نیز احصا شده و راه حل‌های ممکن با نظر این خبرگان پیشنهاد شود. بر اساس نتایج به دست آمده از مصاحبه‌ها مشخص شد تسهیلات دهی بانکها، مشکلات موجود در حوزه مالیات، بی ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه گذاری و عدم بروزرسانی قوانین حاکم بر دستگاه‌ها و ادارات تابعه و نهایتاً وضعیت نامناسب گمرکات در مبادی وارداتی و صادراتی دارای بیشترین فراوانی بوده‌اند.

(Shams et al, 2019) با سناریوهای آینده کسب و کارهای نوپای ایران در افق ۱۴۰۴ انجام گرفت، نتایج بیانگر این بود که عناصری شامل رشد طبقه متوسط شهری، بازار بزرگ و جذاب بخش خدمات، حمایت‌های دولت از کسب و کارهای نوپا (استارت‌آپ)، تغییر سبک زندگی در ایران و جهان، فرهنگ سازمانی کسب و کارهای نوپا و تغییر شکل معضلات اجتماعی به‌عنوان عوامل اجتماعی (فرهنگ محیطی یا بوم‌شناسی) مؤثر بر کسب و کارهای آینده شناسایی شدند.

(Nozari, 2017) در پژوهش خود با عنوان «مفاهیم تحلیلی و کاربردی جامعه‌شناسی در تبیین و آموزش کارآفرینی» نشان داد که از درون نظریه‌ها و تحلیل‌های جامعه‌شناسی می‌توان مفاهیم عملی را برای آموزش صاحبان کسب و کار در آینده استخراج کرده و فضای آینده کسب و کار شکل داد. به نظر محقق مؤلفه‌های جامعه‌شناختی نقش مهمی در ایجاد و گسترش پژوهش‌های ایجاد فضای کسب و کار در موضوعاتی مانند کسب و کار قومیتی، تحلیل شبکه فرصت‌ها، کسب و کار سازمانی و کسب و کار مبتنی بر جنسیت داشته و دارد.

(Zabetpour & Aghajani, 2016) در پژوهشی که با عنوان «نقش سرمایه اجتماعی بر بهبود محیط کسب و کار ایران» انجام دادند به این نتیجه رسیدند که برای تقویت رشد و توسعه اقتصادی، باید به عواملی توجه کرد به رونق کسب و کار کمک کنند. محیط اجتماعی کسب و کار به‌عنوان یکی از محیط‌های دربرگیرنده کسب و کار از اهمیت زیادی برخوردار بوده و بهبود در متغیرهای اجتماعی کسب و کار بویژه سرمایه اجتماعی می‌تواند اقتصاد را در مدار رشد و توسعه قرار دهد.

(Ritter & Pedersen, 2019) در پژوهش خود با «قابلیت دیجیتال سازی و دیجیتالی کردن مدل‌های کسب و کار در شرکت‌های تجاری به تجاری: گذشته، حال و آینده» به این نتیجه دست یافتند که تأثیر فن آوری و دیجیتالی سازی کسب و کارها دارای پیشینه طولانی است، اما در اجرای آن موفقیت‌های نسبی به دست آمده است. لذا مدل‌های کسب و کار مبتنی بر داده‌ها (دیجیتالی سازی) را متصور بوده و آن به مدیران شرکت‌ها و کارخانه‌ها پیشنهاد می‌نمایند.

(Masovic, 2018) در پژوهش خود با عنوان «عوامل فرهنگی- اجتماعی و تأثیر آن‌ها بر عملکرد شرکت‌های چندملیتی»، فضای کسب و کار برای شرکت‌های چندملیتی را دشوار و تابع متغیرهای کلیدی اجتماعی- فرهنگی مانند فرهنگ، زبان، دین، سطح تحصیلات، ترجیحات مشتری و نگرش جامعه نسبت به کالاها و خدمات خارجی برشمرد. محقق پیشنهاد می‌نماید که سناریوهای کسب و کار برای شرکت‌های فوق با توجه به عوامل مذکور طراحی و تنظیم شود.

روش پژوهش

تحقیق حاضر از لحاظ هدف، از نوع تحقیقات کاربردی و از نظر نوع روش، روش تحقیق آمیخته محسوب می‌گردد. در این تحقیق گروه تسهیلگر مشتمل بر ۶ نفر از کارشناسان سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان (که به عنوان همکاران طرح با مجری همکاری داشته‌اند) و خبرگان متشکل از ۱۷ نفر از متخصصان سطح استان شامل اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های اصفهان، صنعتی و علمی کاربردی استان، اعضای اتاق بازرگانی استان، کریدور علم و فناوری، اتاق اصناف، امور اقتصاد و دارایی، صاحبان کسب و کار و خبرگان سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان می‌باشند در این طرح ابتدا داده‌های کیفی گردآوری و تحلیل می‌شوند، سپس در مرحله دوم داده‌های کمی گردآوری و تحلیل می‌شوند. در ابتدا با استفاده از پنل خبرگان و بحث در مورد متغیرهای مرتبط با فضای کسب و کار استان تا افق ۱۴۰۸ یک لیست اولیه از این متغیرها بدست آمد. لذا شروع روش تحقیق کاملاً کیفی است. پس از این مرحله و به منظور ایجاد اجماع حول تعداد متغیرهای اصیل و اولیه از روش دلفی استفاده شد. این روش از روش‌های کیفی-کمی برای اجماع است. در مرحله بعد جهت تفکیک متغیرهای مرتبط با فضای کسب و کار به چهار دسته "اثرگذار"، "اثرپذیر"، "دووجهی" و "مستقل" از روش MICMAC استفاده شد. این روش در شروع و در قسمت وزن‌دهی کیفی بوده اما در تلخیص و تفکیک متغیرها از روش کمی (ماتریس اثر فی مابینی) استفاده شد. در مرحله آخر نیز که سناریوهای مرتبط با فضای کسب و کار با تأکید بر متغیرهای جامعه‌شناختی تنظیم شد، روش "تحلیل متوازن اثر فی مابین" به کار رفت.

یافته‌های پژوهش

با ارائه نظریه عمومی کارآفرینی شین و مطابق مدل ارائه شده، شاخص ملی محیط کسب و کار از طریق انجام محاسبات بر روی ۷۰ نماگر که شامل ۲۸ مؤلفه پیمایشی و ۴۲ مؤلفه آماری که از عوامل مختلف و قابل احصای مؤثر بر اداره واحدهای تولیدی در ایران معرفی شده است، حاصل می‌شود. بنابراین علاوه بر عوامل معرفی شده توسط خبرگان این ۷۰ نماگر نیز ارائه گردید. از خبرگان خواسته شد تا عوامل مورد نظر خود را با توجه به مطالب ارائه شده در جلسات، به گروه تسهیلگران ارائه دهند. در نتیجه لیستی شامل ۱۷۲ عامل که شامل اجتماع نظرات خبرگان بود به دست آمد. برای رسیدن به اجماع و تلخیص لیست اولیه "عوامل اثرگذار بر فضای کسب و کار استان تا افق ۱۴۰۸" از روش دلفی استفاده گردید. پس از اجرای دلفی یک مرحله‌ای و استخراج نتایج تعداد ۶۵ عامل به عنوان عوامل مرتبط با فضای کسب و کار استان تا افق ۱۴۰۸ به دست آمد. روش میک‌مک روابط غیرمستقیم بین گره‌ها (عوامل) را در نظر می‌گیرد و سپس نمودار اثرگذاری-اثرپذیری را ترسیم می‌کند. این روش، ابتدا با استفاده از خواص ماتریس‌ها، اینگونه روابط را به حساب می‌آورد و سپس نمودار اثرگذاری-اثرپذیری را ترسیم می‌کند.

برای تعیین اهمیت شاخص‌ها از دیدگاه خبرگان استفاده شده است. اگرچه افراد خبره از توانایی‌های ذهنی خود برای انجام مقایسات استفاده می‌نمایند، اما باید به این نکته توجه داشت که فرآیند سنتی کمی سازی دیدگاه افراد، امکان انعکاس سبک تفکر انسانی را بطور کامل ندارد. به عبارت بهتر، استفاده از مجموعه‌های فازی، سازگاری بیشتری با توضیحات زبانی و بعضاً مبهم انسانی دارد و بنابراین بهتر است که با استفاده از مجموعه‌های فازی (بکارگیری اعداد

فازی) به پیش‌بینی بلند مدت و تصمیم‌گیری در دنیای واقعی پرداخت. در این مطالعه نیز برای فازی سازی دیدگاه خبرگان از اعداد فازی مثلثی استفاده شده است. در گام بعدی باید میانگین فازی میانگین‌های فازی نمرات افراد حساب شود. برای محاسبه میانگین نظرات n پاسخ‌دهنده، میانگین فازی بصورت زیر محاسبه خواهد شد:

هر عدد فازی مثلثی برای هر یک از شاخص‌ها به صورت زیرنمایش داده شده است:

رابطه ۱:

$$\begin{aligned} \tau_j &= (L_j, M_j, U_j) \\ L_j &= \min(X_{ij}) \\ M_j &= \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n X_{ij}} \\ U_j &= \max(X_{ij}) \end{aligned}$$

اندیس i به فرد خبره اشاره دارد. به طوری که

- τ_j : میانگین فازی معیار j ام
- X_{ij} : مقدار ارزیابی خبره i ام از معیار j ام
- L_j : حداقل مقدار ارزیابی‌ها برای معیار j ام
- M_j : میانگین هندسی مقدار ارزیابی‌ها خبرگان از عملکرد معیار j ام
- U_j : حداکثر مقدار ارزیابی‌ها برای معیار j ام

در واقع این روش‌های تجمیع، روش‌هایی تجربی هستند که توسط پژوهشگران مختلف ارائه شده‌اند. برای نمونه یک روش مرسوم برای تجمیع مجموعه‌ای از اعداد فازی مثلثی را کمینه l و میانگین m و بیشینه u در نظر گرفته‌اند.

$$F_{AGR} = \left(\min\{l\}, \left\{ \frac{\sum m}{n} \right\}, \max\{u\} \right) \quad \text{رابطه ۲:}$$

(Hsu et al, 2011)

در این مطالعه ما از روش میانگین فازی استفاده کرده‌ایم. میانگین فازی n عدد فازی مثلثی با رابطه (۳) محاسبه خواهد شد:

$$\bar{F}_{AVE} = (L, M, U) = \left(\frac{\sum l_i^k}{n}, \frac{\sum m_i^k}{n}, \frac{\sum u_i^k}{n} \right) \quad \text{رابطه ۳:}$$

که در این رابطه عدد فازی مثلثی $\bar{f}_i = (l_i^k, m_i^k, u_i^k)$ معادل فازی دیدگاه خبره k ام پیرامون معیار i ام است. میانگین فازی دیدگاه پتل خبرگان برای هر یک از شاخص‌های تحقیق در ادامه آمده است.

فازی زدایی مقادیر

برای فازی زدایی از روش مرکز سطح به صورت زیر استفاده می‌شود:

رابطه ۴:

$$DF_{ij} = \frac{[(u_{ij} - l_{ij}) + (m_{ij} - l_{ij})]}{۳} + l_{ij}$$

(Tzeng & Teng, 1993)

میانگین فازی و برون داد فازی زدائی شده مقادیر مربوط به شاخص‌ها در جدول (۱) آمده است. مقدار فازی زدائی شده بزرگتر از ۰/۷ مورد قبول است و هر شاخصی که امتیاز کمتر ۰/۷ داشته باشد رد می‌شود (wu & Fang, 2011).

جدول ۱. میانگین فازی و غربالگری فازی شاخص‌ها (راند سه) فاصله مقدار قطعی دو راند

R ^۳	L	M	U	mean	Crisp	Result	اختلاف	نتیجه
A1	۶.۷۵	۷.۷۵	۸.۵۰	(۸.۵, ۷.۷۵, ۶.۷۵)	۷.۶۷	پذیرش	-۰.۳	توافق
A2	۷.۰۸	۸.۰۸	۸.۶۷	(۸.۶۷, ۸.۰۸, ۷.۰۸)	۷.۹۴	پذیرش	۰.۵۵	توافق
A3	۶.۷۵	۷.۷۵	۸.۵۸	(۸.۵۸, ۷.۷۵, ۶.۷۵)	۷.۶۹	پذیرش	۰.۰۵	توافق
A4	۷.۰۸	۸.۰۸	۸.۷۵	(۸.۷۵, ۸.۰۸, ۷.۰۸)	۷.۹۷	پذیرش	۰.۲۵	توافق
A5	۷.۰۸	۸.۰۸	۸.۷۵	(۸.۷۵, ۸.۰۸, ۷.۰۸)	۷.۹۷	پذیرش	-۰.۱۱	توافق
A6	۶.۸۳	۷.۸۳	۸.۵۸	(۸.۵۸, ۷.۸۳, ۶.۸۳)	۷.۷۵	پذیرش	-۰.۲۲	توافق
A7	۶.۷۵	۷.۷۵	۸.۵۸	(۸.۵۸, ۷.۷۵, ۶.۷۵)	۷.۶۹	پذیرش	۰.۰۵	توافق
A8	۶.۹۲	۷.۹۲	۸.۶۷	(۸.۶۷, ۷.۹۲, ۶.۹۲)	۷.۸۴	پذیرش	۰.۱۷	توافق
A9	۷.۲۵	۸.۲۵	۸.۸۳	(۸.۸۳, ۸.۲۵, ۷.۲۵)	۸.۱۱	پذیرش	۰.۳۳	توافق
A10	۷.۰۸	۸.۰۸	۸.۷۵	(۸.۷۵, ۸.۰۸, ۷.۰۸)	۷.۹۷	پذیرش	۰	توافق
A11	۷.۰۰	۸.۰۰	۸.۶۷	(۸.۶۷, ۸, ۷)	۷.۸۹	پذیرش	۰.۱۴	توافق
A12	۶.۷۵	۷.۷۵	۸.۴۲	(۸.۴۲, ۷.۷۵, ۶.۷۵)	۷.۶۴	پذیرش	-۰.۴۷	توافق
A13	۷.۲۵	۸.۲۵	۸.۷۵	(۸.۷۵, ۸.۲۵, ۷.۲۵)	۸.۰۸	پذیرش	۰.۵۳	توافق
A14	۷.۱۷	۸.۱۷	۸.۷۵	(۸.۷۵, ۸.۱۷, ۷.۱۷)	۸.۰۳	پذیرش	۰.۱۷	توافق
A15	۷.۰۸	۸.۰۸	۸.۷۵	(۸.۷۵, ۸.۰۸, ۷.۰۸)	۷.۹۷	پذیرش	۰.۶۳	توافق
A16	۶.۹۲	۷.۹۲	۸.۵۸	(۸.۵۸, ۷.۹۲, ۶.۹۲)	۷.۸۱	پذیرش	۰.۶۷	توافق
A17	۶.۸۳	۷.۸۳	۸.۵۰	(۸.۵, ۷.۸۳, ۶.۸۳)	۷.۷۲	پذیرش	۰.۲۵	توافق
A18	۷.۱۷	۸.۱۷	۸.۷۵	(۸.۷۵, ۸.۱۷, ۷.۱۷)	۸.۰۳	پذیرش	۰.۸۹	توافق
A19	۷.۰۸	۸.۰۸	۸.۸۳	(۸.۸۳, ۸.۰۸, ۷.۰۸)	۸.۰۰	پذیرش	۰.۶۶	توافق
A20	۷.۱۷	۸.۱۷	۸.۶۷	(۸.۶۷, ۸.۱۷, ۷.۱۷)	۸.۰۰	پذیرش	۰.۱۱	توافق
A21	۷.۰۰	۸.۰۰	۸.۶۷	(۸.۶۷, ۸, ۷)	۷.۸۹	پذیرش	۰.۳	توافق
A22	۶.۷۵	۷.۷۵	۸.۴۲	(۸.۴۲, ۷.۷۵, ۶.۷۵)	۷.۶۴	پذیرش	۰.۰۶	توافق
A23	۷.۲۵	۸.۲۵	۸.۸۳	(۸.۸۳, ۸.۲۵, ۷.۲۵)	۸.۱۱	پذیرش	۰.۲۷	توافق

A24	۶.۸۳	۷.۸۳	۸.۴۲	(۸.۴۲, ۷.۸۳, ۶.۸۳)	۷.۶۹	پذیرش	-۰.۲۸	توافق
A25	۷.۲۵	۸.۲۵	۸.۸۳	(۸.۸۳, ۸.۲۵, ۷.۲۵)	۸.۱۱	پذیرش	۰.۱۴	توافق
A26	۶.۶۷	۷.۶۷	۸.۵۸	(۸.۵۸, ۷.۶۷, ۶.۶۷)	۷.۶۴	پذیرش	-۰.۵۸	توافق
A27	۷.۲۵	۸.۲۵	۸.۹۲	(۸.۹۲, ۸.۲۵, ۷.۲۵)	۸.۱۴	پذیرش	-۰.۰۸	توافق
A28	۷.۰۸	۸.۰۸	۸.۷۵	(۸.۷۵, ۸.۰۸, ۷.۰۸)	۷.۹۷	پذیرش	۰.۰۸	توافق
A29	۶.۸۳	۷.۸۳	۸.۵۸	(۸.۵۸, ۷.۸۳, ۶.۸۳)	۷.۷۵	پذیرش	-۰.۲۲	توافق
A30	۶.۶۷	۷.۶۷	۸.۵۰	(۸.۵, ۷.۶۷, ۶.۶۷)	۷.۶۱	پذیرش	-۰.۵۵	توافق
A31	۷.۰۰	۸.۰۰	۸.۶۷	(۸.۶۷, ۸, ۷)	۷.۸۹	پذیرش	۰.۰۸	توافق
A32	۶.۶۷	۷.۶۷	۸.۵۰	(۸.۵, ۷.۶۷, ۶.۶۷)	۷.۶۱	پذیرش	-۰.۳۶	توافق
A33	۶.۹۲	۷.۹۲	۸.۶۷	(۸.۶۷, ۷.۹۲, ۶.۹۲)	۷.۸۴	پذیرش	۰.۲	توافق
A34	۶.۸۳	۷.۸۳	۸.۶۷	(۸.۶۷, ۷.۸۳, ۶.۸۳)	۷.۷۸	پذیرش	-۰.۲۵	توافق
A35	۷.۲۵	۸.۲۵	۸.۹۲	(۸.۹۲, ۸.۲۵, ۷.۲۵)	۸.۱۴	پذیرش	۰.۰۶	توافق
A36	۷.۱۷	۸.۱۷	۸.۷۵	(۸.۷۵, ۸.۱۷, ۷.۱۷)	۸.۰۳	پذیرش	۰.۳۱	توافق
A37	۷.۰۰	۸.۰۰	۸.۵۸	(۸.۵۸, ۸, ۷)	۷.۸۶	پذیرش	۰.۳۶	توافق
A38	۶.۹۲	۷.۹۲	۸.۶۷	(۸.۶۷, ۷.۹۲, ۶.۹۲)	۷.۸۴	پذیرش	۰.۴۸	توافق
A39	۷.۰۸	۸.۰۸	۸.۸۳	(۸.۸۳, ۸.۰۸, ۷.۰۸)	۸.۰۰	پذیرش	۰.۹۷	توافق
A40	۶.۸۳	۷.۸۳	۸.۵۸	(۸.۵۸, ۷.۸۳, ۶.۸۳)	۷.۷۵	پذیرش	۰.۳۱	توافق
A41	۷.۱۷	۸.۱۷	۸.۶۷	(۸.۶۷, ۸.۱۷, ۷.۱۷)	۸.۰۰	پذیرش	۰.۲۸	توافق
A42	۷.۶۷	۸.۶۷	۸.۹۲	(۸.۹۲, ۸.۶۷, ۷.۶۷)	۸.۴۲	پذیرش	۰.۱۴	توافق
A43	۷.۳۳	۸.۳۳	۸.۸۳	(۸.۸۳, ۸.۳۳, ۷.۳۳)	۸.۱۶	پذیرش	۰.۶۳	توافق
A44	۷.۴۲	۸.۴۲	۸.۸۳	(۸.۸۳, ۸.۴۲, ۷.۴۲)	۸.۲۲	پذیرش	۰.۷۵	توافق
A45	۶.۷۵	۷.۷۵	۸.۵۰	(۸.۵, ۷.۷۵, ۶.۷۵)	۷.۶۷	پذیرش	۰.۱۴	توافق
A46	۷.۱۷	۸.۱۷	۸.۷۵	(۸.۷۵, ۸.۱۷, ۷.۱۷)	۸.۰۳	پذیرش	۰.۵۳	توافق
A47	۷.۱۷	۸.۱۷	۸.۸۳	(۸.۸۳, ۸.۱۷, ۷.۱۷)	۸.۰۶	پذیرش	-۰.۱۹	توافق
A48	۷.۲۵	۸.۲۵	۸.۸۳	(۸.۸۳, ۸.۲۵, ۷.۲۵)	۸.۱۱	پذیرش	۰.۵	توافق
A49	۶.۸۳	۷.۸۳	۸.۶۷	(۸.۶۷, ۷.۸۳, ۶.۸۳)	۷.۷۸	پذیرش	-۰.۱۶	توافق
A50	۶.۶۷	۷.۶۷	۸.۴۲	(۸.۴۲, ۷.۶۷, ۶.۶۷)	۷.۵۹	پذیرش	۰.۱۵	توافق
A51	۶.۹۲	۷.۹۲	۸.۵۰	(۸.۵, ۷.۹۲, ۶.۹۲)	۷.۷۸	پذیرش	۰.۳۶	توافق
A52	۶.۷۵	۷.۷۵	۸.۵۸	(۸.۵۸, ۷.۷۵, ۶.۷۵)	۷.۶۹	پذیرش	۰.۰۸	توافق
A53	۶.۸۳	۷.۸۳	۸.۵۰	(۸.۵, ۷.۸۳, ۶.۸۳)	۷.۷۲	پذیرش	۰.۵	توافق
A54	۷.۱۷	۸.۱۷	۸.۷۵	(۸.۷۵, ۸.۱۷, ۷.۱۷)	۸.۰۳	پذیرش	۰.۵۶	توافق
A55	۷.۰۰	۸.۰۰	۸.۷۵	(۸.۷۵, ۸, ۷)	۷.۹۲	پذیرش	۰.۲۵	توافق
A56	۷.۵۰	۸.۵۰	۸.۹۲	(۸.۹۲, ۸.۵, ۷.۵)	۸.۳۱	پذیرش	۰.۶۵	توافق

A57	۷.۰۰	۸.۰۰	۸.۶۷	(۸.۶۷, ۸.۷)	۷.۸۹	پذیرش	۰.۴۷	توافق
A58	۶.۷۵	۷.۷۵	۸.۵۰	(۸.۵, ۷.۷۵, ۶.۷۵)	۷.۶۷	پذیرش	۰.۰۱	توافق
A59	۶.۵۰	۷.۵۰	۸.۲۵	(۸.۲۵, ۷.۵, ۶.۵)	۷.۴۲	پذیرش	۰.۳۹	توافق
A60	۷.۰۰	۸.۰۰	۸.۶۷	(۸.۶۷, ۸.۷)	۷.۸۹	پذیرش	۰.۴۵	توافق
A61	۷.۰۸	۸.۰۸	۸.۶۷	(۸.۶۷, ۸.۰۸, ۷.۰۸)	۷.۹۴	پذیرش	۰.۴۱	توافق
A62	۶.۷۵	۷.۷۵	۸.۵۸	(۸.۵۸, ۷.۷۵, ۶.۷۵)	۷.۶۹	پذیرش	۰.۳۹	توافق
A63	۷.۰۰	۸.۰۰	۸.۶۷	(۸.۶۷, ۸.۷)	۷.۸۹	پذیرش	۰.۵۸	توافق
A64	۷.۱۷	۸.۱۷	۸.۸۳	(۸.۸۳, ۸.۱۷, ۷.۱۷)	۸.۰۶	پذیرش	۰.۷۲	توافق
A65	۷.۳۳	۸.۳۳	۸.۸۳	(۸.۸۳, ۸.۳۳, ۷.۳۳)	۸.۱۶	پذیرش	۰.۷۲	توافق

بر اساس نتایج مشخص شده است تمام موارد امتیازی بیشتر از ۰/۷ کسب کرده‌اند. بنابراین هیچ شاخصی حذف نشد. **پایان راندهای تکنیک دلفی:** هیچ شاخصی حذف نشد که این خود نشانه‌ای برای پایان راندهای دلفی است. بطور کلی یک رویکرد برای پایان دلفی آن است که میانگین امتیازات سؤالات راند اول و راند دوم باهم مقایسه شوند. در صورتیکه اختلاف بین دو مرحله از حد آستانه خیلی کم (۰/۸) کوچک‌تر باشد در این صورت فرایند متوقف شد.

شناسایی عوامل کلیدی

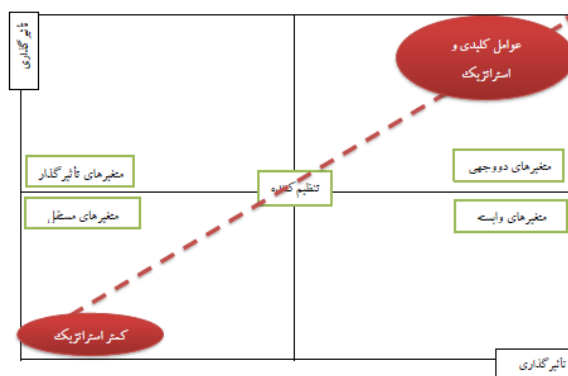
پس از وزن‌دهی ماتریس اثرات مستقیم توسط پنل خبرگی، این ماتریس به عنوان ورودی در نرم‌افزار میک‌مک وارد می‌شود. از ویژگی‌های این نرم‌افزار نشان دادن روابط غیرمستقیم میان عوامل مختلف بر روی نمودارهای دکارتی مختلف است. دو نمودار از مجموعه این نمودارها که در جهت شناسایی و تعیین عوامل کلیدی کمک به سزایی انجام می‌دهند به ترتیب نمودارهای اثرات غیر مستقیم و اثرات غیرمستقیم بالقوه است. با توجه به جایگاه هر یک از عوامل در نمودارهای خروجی میک‌مک، هر یک از عوامل در دسته‌های متفاوتی قرار می‌گیرند. با توجه به شکل ۱ انواع دسته بندی عوامل به صورت زیر است:

عوامل تأثیرگذار یا تعیین کننده: بر اساس تحلیل اثرات متقاطع حاصل از نرم‌افزار میک‌مک، عواملی که در ناحیه ۱ (شکل ۱) و در محل شمال غربی صفحه پراکندگی عوامل قرار دارند، نشان‌دهنده توان تأثیرگذاری آن‌ها بر کل سیستم است. عوامل دو وجهی: این عامل‌ها دارای دو ویژگی مشترک اثرگذاری زیاد و همچنین اثرپذیری زیاد می‌باشند و هر عملی بر روی آن‌ها، در متغیرهای دیگر تغییر ایجاد خواهد کرد. این عوامل هم بر عوامل دیگر تأثیر زیادی می‌گذارند و هم از آن‌ها بسیار تأثیر می‌پذیرند. این عامل‌ها در ناحیه ۲ (شکل ۱) و در محل شمال شرقی صفحه پراکندگی عوامل توزیع شده‌اند.

عوامل مستقل: این عامل‌ها دارای شدت اثرگذاری و اثرپذیری کمی می‌باشند و دارای نقش کم رنگی هستند. به طور کلی عامل‌های که در این ناحیه قرار می‌گیرند، رفتار مستقلی در سیستم دارند. این عوامل که در ناحیه سوم صفحه پراکندگی عوامل و در ضلع جنوب غربی قرار دارند.

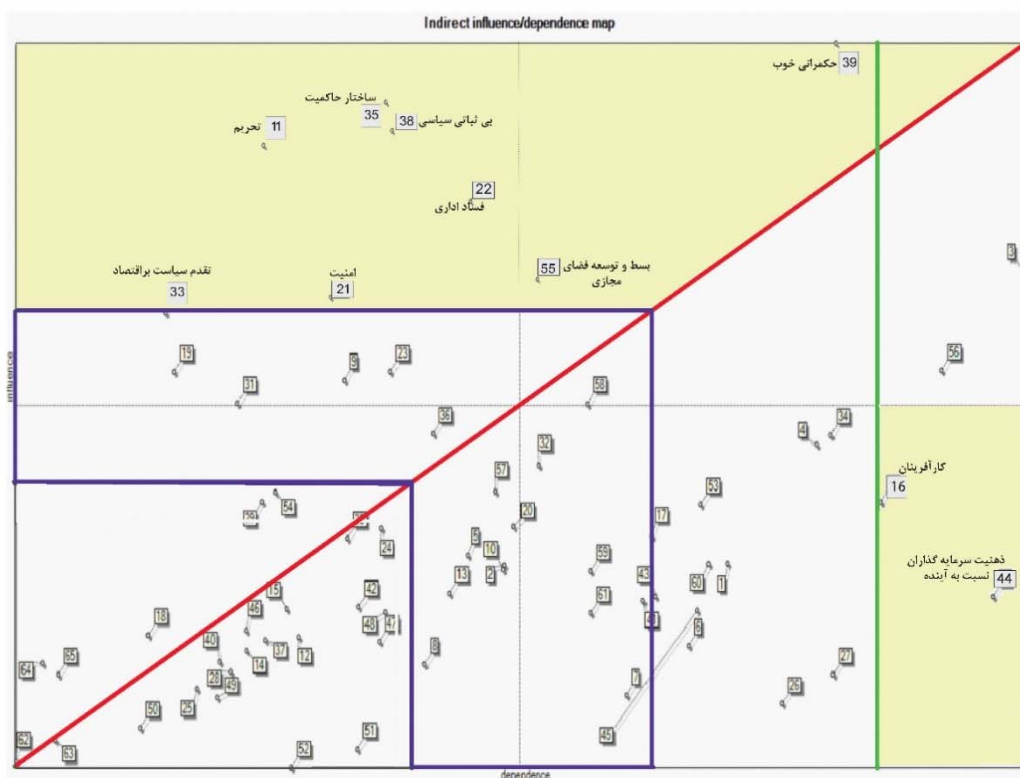
عوامل تأثیرپذیر یا نتیجه سیستم؛ این عامل‌ها در ناحیه چهار، در قسمت جنوب شرقی (شکل ۱) قرار گرفته‌اند که می‌توان آن‌ها را عوامل نتیجه نامید. لذا این عامل‌ها بیشتر تأثیرپذیر و کمتر تأثیرگذار هستند و به نوعی از روابط بین دیگر عوامل کلیدی تأثیر می‌پذیرند.

پس از اینکه ماتریس وزن داده شده در نرم‌افزار پیاده‌سازی شد، نمودارهای اثرات غیرمستقیم حاصل می‌شوند.

شکل ۱. تعیین جایگاه متغیرهای کلیدی و استراتژیک

نمودار دکارتی ماتریس اثرات غیر مستقیم (MII)

شکل ۲. نمودار اثرات غیرمستقیم

عوامل کلیدی در روش میک مک با توجه به جایگاه هر عامل در نمودار اثرات غیرمستقیم شناسایی می شوند (شکل ۲).

جدول ۲. لیست عوامل کلیدی شناسایی شده قطعی و احتمالی قابل بحث در پتل

نام عامل	شناسه
تقدم سیاست بر اقتصاد	A33
امنیت	A21
حکمرانی خوب	A39
بسط و توسعه فضای مجازی	A55
نرخ رشد اقتصادی	A3
میزان جذب نخبگان در بازار کار	A17
فناوری های نوین تجهیزات مورد نیاز برای تولید کالا و خدمات	A53
ارزش صادرات غیر نفتی	A4
بهره وری	A34
کار آفرینان	A16
ابزارها و روش های نوین تأمین مالی	A60
تراز سرمایه	A6
کیفیت و تنوع محصولات داخلی	A26
زنجیره تأمین - تولید و توزیع کالا و خدمات	A27
ذهنیت سرمایه گذاران نسبت به آینده	A44
ثبات قوانین و راهبردهای کلان کشور	A19
دسترسی به آمار و اطلاعات بهنگام و شفاف	A25
تعاملات بین المللی سیاسی و غیر سیاسی	A9
انحصار، رانت و امتیازهای خاص	A23
عدالت در دسترسی به فرصت های اولیه	A36
نظام بانکی	A58
رقابت شرکت ها و مؤسسات دولتی و شبه دولتی با بخش خصوصی	A32
قاچاق کالا	A20
نیروی کار ماهر	A13
تورم انتظاری	A2
نظام مالیاتی	A59
فرهنگ مشارکت در کسب و کار	A43
استقبال از نوآوری، ابتکار و خلاقیت در تولید توزیع و مصرف کالا و خدمات	A41
نرخ سود مورد انتظار بخش خصوصی	A7

نام عامل	شناسه
دلایلی	A45
پنجره واحد کسب و کار	A29
نرخ ارز مورد انتظار	A8
مشاغل مجازی	A10

برای تبیین دقیق اینکه چه عواملی در کدام نواحی از نمودارها به عنوان نواحی عوامل کلیدی انتخاب شوند، تیم تسهیلگری منابع و مراجع متعددی را مورد مطالعه و بازخوانی قرار دادند بر اساس مذاکرات انجام شده:

- عامل "تحریم" در عامل "تعاملات بین المللی سیاسی و غیر سیاسی" تلفیق شد.
- عوامل "ساختار حاکمیت"، "بی ثباتی سیاسی"، "فساد اداری" و "هزینه مبادله" با هم تلفیق و در عامل "حکمرانی خوب" منظور گردید.
- عامل "تأمین مالی بین الملل" در "ابزارها و روش های نوین تأمین مالی" تلفیق شد.
- عامل "جمعیت فعال اقتصادی" در "میزان جذب نخبگان در بازار کار" و "نیروی کار ماهر" تلفیق شد.
- "تجارت الکترونیک" و "اپلیکیشن های مرتبط با حوزه کسب و کار" در عوامل "ضریب نفوذ پهنای باند اینترنت" و "بسط و توسعه فضای مجازی" تلفیق شد.

دستورالعمل: طبق مباحث مطرح شده با خبرگان، برای ورود به مرحله سناریو نویسی، مقرر شد ابتدا عوامل کلیدی شناسایی شده توسط نرم افزار میک مک (شامل عوامل اثرگذار، اثر پذیر، دوجهی و عوامل قابل بحث) توسط تیم تسهیل گر و با نظرخواهی از خبرگان بر اساس تلفیق عوامل با هم بستگی بالا صورت پذیرد. در مرحله بعد مقرر شد که این عوامل توسط خبرگان رتبه بندی گردند. به این مفهوم که مهم ترین عامل کلیدی از نظر خبره عدد (رتبه) ۱ و سایر عوامل بر همین اساس شماره گذاری گردند. پس از رتبه بندی این عوامل توسط هر خبره، تعداد عواملی که کمترین رتبه را در مجموع آورده باشند به عنوان عوامل کلیدی برای تدوین سناریوها انتخاب می گردند. در نهایت ۸ عامل کلیدی برای فضای کسب و کار استان اصفهان تا افق ۱۴۰۸ شناسایی شده اند که در جدول (۳) ملاحظه می شود.

جدول ۳. عوامل کلیدی فضای کسب و کار استان اصفهان تا افق ۱۴۰۸

نام عامل	شناسه	نام عامل	شناسه
تقدم سیاست بر اقتصاد	A33	حکمرانی خوب	A39
نظام مالیاتی	A59	ثبات قوانین و راهبردهای کلان کشور	A19
نظام بانکی	A58	تعاملات بین المللی سیاسی و غیرسیاسی	A9
بسط و توسعه فضای مجازی	A55	تورم انتظاری	A2

پیش‌نگری: خروجی این قسمت پیش‌نگری، شناسایی سناریوهای مختلف بر اساس سازگاری آن‌ها می‌باشد. لذا در این راستا لازم است تا همانطور که در فصل قبل اشاره شد از روش تحلیل تأثیر متقابل متوازن و نرم‌افزار سناریویوار استفاده شود. برای استفاده از این روش ابتدا باید حالت‌های مختلف هر یک از عوامل کلیدی شناسایی شوند. بعد از آنکه حالت‌های مختلف شناسایی شدند، یک ماتریس مربعی از حالت‌های عوامل کلیدی تشکیل می‌شود و سپس طبق چارچوب تعیین شده در این روش وزندهی می‌گردند. پس برای ساخت این ماتریس نیاز است تا حالت‌های هر یک از عوامل کلیدی شناسایی و استخراج شوند.

حالت‌های عوامل کلیدی: بعد از شناسایی عوامل کلیدی، به منظور برنامه‌ریزی مبتنی بر سناریو، تشکیل سناریوها ضرورت دارد. لذا برای داشتن سناریوها لازم است تا حالت‌های مختلفی که برای هر یک از عوامل می‌تواند تا افق مورد مطالعه رخ دهد، شناسایی شوند. در اینجا منظور از حالت یعنی "تمامی وضعیت‌های هر عامل کلیدی که تا افق ۱۴۰۸ امکان وقوع دارد". در واقع حالت‌های طراحی شده به نوعی می‌تواند تصویر رسمی آینده فضای کسب و کار استان اصفهان در هر یک از عوامل کلیدی باشد.

جهت انجام ادامه مطالعه لازم بود برای هر یک از عوامل کلیدی "عدم قطعیت" نوشته شود. منظور از "عدم قطعیت" حالت‌های ممکن است که یک عامل می‌تواند تا افق ۱۴۰۸ به خود بگیرد.

برای مثال: "تورم انتظاری" تا افق ۱۴۰۸ می‌تواند یکی از سه حالت "بالای ۴۰ درصد" بین ۲۰ تا ۴۰ درصد" و "زیر ۲۰ درصد" را به خود بگیرد.

در نهایت لیست نهایی حالت‌های عوامل کلیدی توسط تیم تسهیل‌گری جمع‌بندی گردید که در جدول (۴) مشاهده می‌شود. در مجموع برای ۸ عامل کلیدی ۲۱ حالت شناسایی شده است.

جدول ۴. حالت‌های عوامل کلیدی فضای کسب و کار استان تا افق ۱۴۰۸

عامل	ردیف	حالت	توضیح
حکمرانی خوب	۱	تضعیف مؤلفه‌های حکمرانی خوب	
	۲	تقویت مؤلفه‌های حکمرانی خوب	
ثبات قوانین و راهبردهای کلان کشور	۱	ادامه رویه گذشته (بی ثباتی)	با توجه به عدم ثبات اقتصادی امکان دارد رویه سال‌های گذشته در صدور بخش‌نامه‌ها و تغییر قوانین تداوم یابد.
	۲	افزایش ثبات قوانین و راهبردهای کلان	با توجه به این که مجلس، دولت و قوه قضائیه بینش سیاسی و گرایش‌های یکسانی دارند هر چند رویکرد متفاوت با دوره ۸ ساله قبلی است ولی در کل انتظار می‌رود رویکردهایی که انتخاب می‌شود ثبات بیشتری داشته باشد. به عنوان مثال در حوزه ارزی احتمالاً نوسان‌ها کمتر خواهد بود یا در خصوص تغییرپذیری قوانین

و بخشنامه‌های صادر شده انتظار می‌رود ثبات بیشتری برقرار باشد.			
در این حالت منطقه‌گرایی و تعاملات با کشورهای همسایه بیشتر می‌شود. از طرفی با توجه به پیمان‌های منطقه‌ای از جمله پیمان شانگهای انتظار می‌رود روابط با چین، روسیه و بلوک شرق تقویت شود.	تداوم تحریم‌ها	۱	تعاملات بین المللی سیاسی و غیرسیاسی
در صورت رخداد ارتباط با کشورهای اروپایی و بلوک غرب کمی تقویت می‌شود.	لغو ۲۰ درصد تحریم‌ها	۲	
در این صورت ارتباط با غرب افزایش یافته و در میزان ارتباط با شرق تأثیر منفی می‌گذارد.	لغو ۵۰ درصد تحریم‌ها	۳	
	بیش از نرخ تورم تجربه شده	۱	نرخ تورم انتظاری
	معادل نرخ تورم تجربه شده	۲	
	کمتر از نرخ تورم تجربه شده	۳	
	کاهش هم افزایی سیاسی و اقتصادی	۱	تقدم سیاست بر اقتصاد
	ادامه روند موجود	۲	
	افزایش هم افزایی سیاسی و اقتصادی	۳	
	عدم اجرای نظام مالیاتی یا اجرای ناقص، (کمتر از روند موجود)	۱	نظام مالیاتی
	اجرای ناقص نظام مالیاتی (ادامه روند موجود) (مثلاً اجرای نظام مالیاتی تا حد. ود ۷۹ درصد در افق ۱۴۰۸)	۲	
	اجرای نسبتاً کامل نظام مالیاتی (بالغ بر ۸۰ درصد)	۳	
اعطای تسهیلات تکلیفی به بخش‌های اقتصادی صرفنظر از بازدهی و توجیه اقتصادی و رتبه بندی مشتریان - عدم تمایل به اعطای تسهیلات و مشارکت در سرمایه گذاری ایده‌ها و فعالیت‌های نوآورانه شرکت‌های نو پا و بنگاه‌های کوچک و متوسط - توزیع نامتناسب تسهیلات بانکی بین فعالیت‌های اقتصادی و استان‌ها صرفنظر از ارزش افزوده ایجاد می‌شود - تعیین نرخ بهره به صورت دستوری پایین تر از نقطه تعادل (ایجاد رانت) - عدم سهولت	ادامه روند موجود در نظام بانکی	۱	نظام بانکی

<p>دسترسی به نظام بانکداری بین الملل - عدم شفافیت در تراکنش های مالی - افزایش سهم دارائی های ثابت و غیر منقول و غیر مولد نظام بانکی.</p>			
<p>اعطای تسهیلات به بنگاه های اقتصادی بر مبنای توجیه اقتصادی - ایجاد سیستم رتبه بندی اعتباری برای مشتریان - مشارکت در سرمایه گذاری بنگاه های با ایده های نو آورانه و افزایش تمایل بانک ها به ارائه تأمین مالی بنگاه های کوچک و متوسط - رقابتی شدن نظام بانکی در ارائه خدمات بانکی - رقابتی شدن نرخ بهره بین بانکی - ارتقاء انضباط مالی و مدیریت خلق پول بانکی - سهولت دسترسی به نظام بانکداری بین الملل و اتصال به شبکه SWIFT - شفافیت تراکنش های مالی و مبارزه با پولشویی - مولد سازی دارایی های ثابت</p>	<p>بهبود وضعت موجود در نظام بانکی</p>	<p>۲</p>	
	<p>محدودیت فضای مجازی</p>	<p>۱</p>	
	<p>ادامه روند فعلی (حفظ وضع موجود)</p>	<p>۲</p>	<p>بسط و توسعه فضای مجازی</p>
	<p>توسعه کمی و کیفی فضای مجازی</p>	<p>۳</p>	

تشکیل ماتریس تأثیر متقابل متوازن و وزن دهی: ورودی روش تحلیل تأثیر متقابل متوازن یک ماتریس مربعی

وزن داده شده است. سر سطرها و سرستون های این ماتریس حالت های مختلف عوامل کلیدی شناسایی شده هستند. با توجه به اینکه ۲۱ حالت برای عوامل کلیدی انتخاب شدند، لذا یک ماتریس ۲۱*۲۱ برای وزن دهی تشکیل می شود. بعد از آن که تمامی خبرگان دیدگاه های خود را بیان و همچنین نظرات یکدیگر را نقد کردند، تیم تسهیل گری این نظرات را جمع بندی کرده و یک ماتریس مربعی که در آن چگونگی ارتباط مستقیم و غیرمستقیم میان حالت های عوامل کلیدی مشخص شده را به جلسات پنل گزارش می دهد و بمنظور استفاده در روش تحلیل تأثیر متقابل متوازن و ورود به نرم افزار سناریو ویزارد آماده می کند.

تشکیل سناریوها: پس از وزن دهی ماتریس تحلیل تأثیر متقابل متوازن توسط پنل خبرگی، این ماتریس به عنوان ورودی در نرم افزار سناریو ویزارد وارد می شود. از ویژگی های این نرم افزار ترکیب حالت های مختلف عوامل کلیدی با یکدیگر و نمایش سناریوهای متفاوت در چارچوب عوامل کلیدی است. هر یک از سناریوهای تولید شده در این روش دارای شاخص هایی است که سبب تمایز هر سناریو با دیگر سناریوها می شود. شاخص هایی که در نرم افزار برای هر سناریو محاسبه می شوند شامل "مجموع تأثیرگذاری کل"، "تعداد ناسازگاری" و "میزان سازگاری" است. شاخصی که به کمک آن سناریوها در دسته بندی های متمایز قرار می گیرند و می توان سناریوهای کاربردی جهت برنامه ریزی مبتنی بر سناریو را انتخاب کرد، "شاخص تعداد ناسازگاری" است. لذا هرچه مقدار این شاخص در سناریوها به صفر نزدیک تر باشد، این سناریوها سازگارتر هستند.

پس از آنکه ماتریس وزن داده شده در نرم افزار پیاده سازی شد، انواع سناریوها و شاخص های مرتبط با آن به عنوان خروجی نرم افزار به دست آمدند که شرح مختصری از آن ها در جدول ۵ مشاهده می شود. نتایج حاصل از تحلیل مقادیر تأثیرات متقابل ماتریس، نشان می دهد که ماتریس تحلیل تأثیر متقابل متوازن از ۷۱۷ سلول قضاوتی تشکیل شده است. از این سلول های قضاوتی، ۱،۵ درصد از قضاوت ها دارای تأثیرات کاهشی متوسط، ۸،۲ درصد از قضاوت ها دارای تأثیرات کاهشی ضعیف، ۳۰ درصد از قضاوت ها بدون تأثیر، ۲۴،۵ درصد از قضاوت ها دارای تأثیر افزایشی ضعیف، ۲۵،۵۰ درصد از قضاوت ها دارای تأثیرات افزایشی متوسط و ۹،۲ درصد دارای تأثیرات افزایشی شدید هستند.

مجموعاً ۱۰ سناریو با شاخص تعداد ناسازگاری ۰ تا ۲ در این مطالعه بدست آمده است. با در نظر گرفتن ادبیات موجود، هرچه تعداد ناسازگاری به صفر نزدیک تر باشد، سناریوها محتمل تر و هرچه این عدد بزرگتر باشد، سناریوها از سمت محتمل تر به سمت سناریوهای ممکن حرکت می کنند یعنی اینکه امکان وقوع آن ها دارای احتمال کمتری است یا با انتظارات عینی خبرگان در وزن دهی فاصله دارد. در جلسات خبرگی سناریوهای متفاوت با تعداد ناسازگاری حداکثر ۲ ارائه شدند و هر یک از آن ها مورد نقد و بررسی قرار گرفتند. پس از اعلام نظرات خبرگان و با توجه به افق مطالعه، تیم تسهیل گری به این جمع بندی رسیدند که سناریوها با شاخص تعداد ناسازگاری صفر و یک به عنوان سناریوهای منتخب برای آینده استان معرفی شوند. در جدول (۵) سناریوهای پنج گانه مربوط به فضای کسب و کار استان اصفهان تا افق ۱۴۰۸ ملاحظه می شود.

جدول ۵. سناریوهای پنجگانه مربوط به فضای کسب و کار استان اصفهان تا افق ۱۴۰۸

سناریو	عامل کلیدی	حالت
سناریو یک	حکمرانی خوب	تضعیف مؤلفه های حکمرانی خوب
	ثبات قوانین و راهبردهای کلان کشور	ادامه رویه گذشته (بی ثباتی)
	تعاملات بین المللی سیاسی و غیرسیاسی	تداوم تحریم ها
	نرخ تورم انتظاری	بیش از نرخ تورم تجربه شده
	تقدم سیاست بر اقتصاد	کاهش هم افزایی سیاسی و اقتصادی
	نظام مالیاتی	عدم اجرای نظام مالیاتی یا اجرای ناقص، (کمتر از روند موجود)

ادامه روند موجود در نظام بانکی	نظام بانکی	سناریو دوم
محدودیت فضای مجازی	بسط و توسعه فضای مجازی	
تضعیف مؤلفه‌های حکمرانی خوب	حکمرانی خوب	
ادامه رویه گذشته (بی ثباتی)	ثبات قوانین و راهبردهای کلان کشور	
تداوم تحریم‌ها	تعاملات بین‌المللی سیاسی و غیرسیاسی	
بیش از نرخ تورم تجربه شده	نرخ تورم انتظاری	
کاهش هم‌افزایی سیاسی و اقتصادی	تقدم سیاست بر اقتصاد	
اجرای ناقص نظام مالیاتی (ادامه روند موجود)	نظام مالیاتی	
ادامه روند موجود در نظام بانکی	نظام بانکی	
محدودیت فضای مجازی	بسط و توسعه فضای مجازی	
تقویت مؤلفه‌های حکمرانی خوب	حکمرانی خوب	سناریو سوم
افزایش ثبات قوانین و راهبردهای کلان	ثبات قوانین و راهبردهای کلان کشور	
لغو ۵۰ درصد تحریم‌ها	تعاملات بین‌المللی سیاسی و غیرسیاسی	
کمتر از نرخ تورم تجربه شده	نرخ تورم انتظاری	
افزایش هم‌افزایی سیاسی و اقتصادی	تقدم سیاست بر اقتصاد	
اجرای نسبتاً کامل نظام مالیاتی (بالغ بر ۸۰ درصد)	نظام مالیاتی	
بهبود وضعیت موجود در نظام بانکی	نظام بانکی	
توسعه کمی و کیفی فضای مجازی	بسط و توسعه فضای مجازی	
تضعیف مؤلفه‌های حکمرانی خوب	حکمرانی خوب	سناریو چهارم
ادامه رویه گذشته (بی ثباتی)	ثبات قوانین و راهبردهای کلان کشور	
تداوم تحریم‌ها	تعاملات بین‌المللی سیاسی و غیرسیاسی	
بیش از نرخ تورم تجربه شده	نرخ تورم انتظاری	
ادامه روند موجود	تقدم سیاست بر اقتصاد	
اجرای ناقص نظام مالیاتی (ادامه روند موجود)	نظام مالیاتی	
ادامه روند موجود در نظام بانکی	نظام بانکی	
محدودیت فضای مجازی	بسط و توسعه فضای مجازی	
تضعیف مؤلفه‌های حکمرانی خوب	حکمرانی خوب	سناریو پنجم
افزایش ثبات قوانین و راهبردهای کلان	ثبات قوانین و راهبردهای کلان کشور	
تداوم تحریم‌ها	تعاملات بین‌المللی سیاسی و غیرسیاسی	
بیش از نرخ تورم تجربه شده	نرخ تورم انتظاری	
کاهش هم‌افزایی سیاسی و اقتصادی	تقدم سیاست بر اقتصاد	

عدم اجرای نظام مالیاتی یا اجرای ناقص (کمتر از روند موجود)	نظام مالیاتی	
ادامه روند موجود در نظام بانکی	نظام بانکی	
ادامه روند فعلی (حفظ وضع موجود)	بسط و توسعه فضای مجازی	

یکی دیگر از نتایج ملموس این مطالعه، عوامل کلیدی فضای کسب و کار استان تا افق ۱۴۰۸ است که در قسمت‌های قبلی به صورت مفصل توضیح داده شده است. لذا به طور کلی در این پژوهش ۸ عامل کلیدی و ۵ سناریوی پذیرفته شده با توجه به ابعاد مسئله جزو نتایج ملموس محسوب می‌گردند.

از جمله خروجی‌های ناملموسی که از ابتدا مورد توجه تیم تسهیل‌گری قرار داشت، اول ایجاد تفکر استراتژیک در لایه‌های مختلف مدیران و سایر اқشار جامعه مورد مطالعه، دوم ایجاد و پشتیبانی از فرهنگ تفکر رو به جلو و سومی شبکه‌سازی بوده است.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج نشان داد که ۸ عامل کلیدی مؤثر بر فضای کسب و کار استان اصفهان تا افق سال ۱۴۰۸ شامل حکمرانی خوب، ثبات قوانین، تعاملات بین‌المللی سیاسی و غیرسیاسی، تورم انتظاری، تقدم سیاست بر اقتصاد، نظام مالیاتی، نظام بانکی، بسط و توسعه فضای مجازی؛ استخراج و بر اساس این ۸ عامل کلیدی ۵ سناریو (از خوشبینانه‌ترین حالت تا بدبینانه‌ترین حالت) تدوین شده است. نتایج نشان می‌دهد مؤلفه‌های جامعه‌شناختی در کنار عناصر اقتصادی نقشی تعیین‌کننده در آینده فضای کسب و کار در استان اصفهان و تصمیم‌سازی مسئولان کشوری و استانی ایفا می‌کنند. بر این اساس توصیه می‌شود با تکیه بر حکمرانی خوب، ثبات قوانین، تعاملات بین‌المللی سیاسی و غیرسیاسی و... بستر لازم برای بهبود فضای کسب و کار استان را فراهم نمایند. همچنین با اعتمادپذیری متقابل در روابط فی مابین، حکمفرمایی داشته باشد در زمینه بهبود فضای کسب و کار می‌توان از برنامه‌های آموزشی بهره‌گرفت یا از تبلیغات محرک محیطی استفاده کرد و مدیریت در بخشهای مختلف، مبتنی بر مطالبات مردمی باشد. نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش (Shafaei et al, 2024) (Sahraei & Mafibalani, 2023) (Nazari Sheikh et al, 2022) (Dvorský & Petráková, 2021) (Soni et al,) (Farzin et al, 2020) (Safar & Bahram, 2019) (Shams et al, 2019) (Zabetpour & (Nozari, 2017) (Ritter & Pedersen, 2019) (Masovic, 2018) Aghajani, 2016) همسو می‌باشد.

(Shams et al, 2019) نشان دادند که عناصری شامل رشد طبقه متوسط شهری، بازار بزرگ و جذاب بخش خدمات، حمایت‌های دولت از کسب و کارهای نوپا (استارت‌آپ)، تغییر سبک زندگی در ایران و جهان، فرهنگ سازمانی کسب و کارهای نوپا و تغییر شکل معضلات اجتماعی به‌عنوان عوامل اجتماعی (فرهنگ محیطی یا بوم‌شناسی) مؤثر بر کسب و کارهای آینده شناسایی شدند. (Dvorský & Petráková, 2021)، ریسک‌های تجاری شامل ریسک بازار، مالی، فردی، قانونی و عملیاتی را در آینده کسب و کارها مؤثر قلمداد کردند. با توجه به یافته‌های ایشان در دو کشور چک و اسلواکی مدیریت ریسک عملیاتی و تجاری می‌تواند آینده تجاری شرکت‌ها را تضمین نماید.

در باب نتایج بدست آمده می توان چنین بیان داشت که عوامل بدست آمده به جز بعد جامعه شناختی، می توانند دارای ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ... نیز داشته باشند، اما با توجه به اهداف پژوهش حاضر به چند نکته در خصوص مسائل جامعه شناختی نهفته در عوامل فوق اشاره می گردد:

در تحلیل جامعه شناختی عامل حکمرانی خوب و تأثیر آن بر فضای کسب و کار توجه به این نکته حائز اهمیت است که الگوی دولت ها اغلب با افزایش شدید بحران های مالی و شرایط بد کسب و کار همراه بوده است که هزینه های سنگینی بر اقتصاد کشورهای در حال توسعه و اقتصاد جهانی تحمیل کرده است و این مسأله منجر به افزایش شدید فقر، نابرابری و تورم گردیده است (Padshah et al, 2021). نکته بعدی قابل توجه این است که کاهش مداخله دولت، لزوماً عملکرد بهتر وضعیت اقتصادی را به ارمغان نمی آورد و لازم است برای دستیابی به توسعه در همه ابعاد به ویژه توسعه فضای کسب و کار، نقاط ضعف دولت و راه های کاهش آن در کانون سیاست ها قرار گیرد. از موارد دیگری که در تحلیل جامعه-شناختی عامل حکمرانی خوب در ساماندهی فضای کسب و کار می تواند بیان داشت. نقش شراکتی سه رکن اصلی دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی در انجام فعالیت ها است که این تفکر دارای قرابت مفهومی و عملکردی زیادی با عناصر تأثیرگذار در شکل دهی فضای کسب و کار می باشد (Dvorský & Petraková, 2021). این مسأله نشان می دهد که مؤلفه های سهولت کسب و کار در بستر حکمرانی مطلوب شکل می گیرد و البته بهبود فضای کسب و کار نیز بر مطلوب تر شدن حکمرانی مؤثر خواهد بود. همچنین ذکر این مهم دارای اهمیت است که برنامه های توانمندسازی سرمایه انسانی و اجتماعی و به کارگیری آن ها، حمایت از کارآفرینان و ایده های خلاق، مبارزه با فساد و کاهش فقر از برنامه های حکمرانی خوب در جهت بهبود فضای کسب و کار می باشد که می تواند ضمن ارتقای فضای شغلی به گسترش رفاه و نشاط اجتماعی، احساس برابری و وحدت جمعی بیانجامد. هرچند نباید فراموش کرد تنها کاهش مداخله دولت برای بهبود وضعیت اقتصادی کافی نیست و نیازمند بررسی نقاط ضعف دولت و اتخاذ راهبردهای کاهش آن است.

هر مقررات و قوانینی در حوزه کسب و کار ایجاد محدودیت می کند که این محدودیت ها هزینه های دربردارد، در حال حاضر در بسیاری از کشورهای همسایه زمان شروع کار برای یک سرمایه گذار در یک فعالیت اقتصادی بسیار کوتاه تر از کشور ما و محدودیتها بسیار کمتر است، این در حالی است که در کشور ما نه تنها محدودیت وجود دارد بلکه ممنوعیت هایی نیز در دریافت مجوزها اعمال می شود.

برای ورود، ماندگاری و خروج سرمایه گذار در حوزه کسب و کار شرایطی وجود دارد که در این سه مورد هزینه های مبادله ای بسیار سنگین است و فردی که می خواهد وارد این فضا بشود این هزینه های گزاف را متحمل می شود که این امر در نهایت افزایش قیمت تمام شده را رقم می زند و رقابت پذیری را از بین می برد. کاهش مداخلات دولت به عنوان یک اصل مدنظر قرار دارد و در تمام دنیا به عنوان یک نسخه اجرا شده و نتایج مثبتی نیز به همراه داشته است، در حال حاضر نهادهای شبه دولتی به عنوان انحصارگران در عرصه اقتصادی از قدرت خودشان استفاده می کنند و فضای فرصت برابر را از دیگران سلب کرده اند. اگر شرایط برای ورود بخش های غیردولتی فراهم شود قطعاً نقش دولت و این نهادها کمتر شده و بخش خصوصی با تکیه بر توان خود می تواند بخشی از اقتصاد را در دست گرفته و سرمایه گذاری هایی را برای رشد و شکوفایی اقتصاد انجام دهد.

عامل بعدی مؤثر بر فضای کسب و کار، ثبات قوانین و راهبردهای کلان کشور می‌باشد. راهبردهای توسعه‌ای کشور مانند برنامه‌های چندساله می‌توانند در صورت ثبات، سبب ارائه و تصویب قوانینی محکم شود که احساس امنیت اجتماعی را در پی داشته باشد. بخش زیادی از سختی‌های توسعه فضای کسب و کار بویژه در سال‌های آتی بر عهده بخش خصوصی خواهد بود که کارفرمایان ایشان، از بین عموم مردم بوده و سیاست‌های کلان به شدت بر شغل، درآمد و رفاه ایشان تأثیر می‌گذارد (Zhenwei Qiang et al, 2021). لذا در صورت رخداد ثبات در تصویب قوانین و راهبردهای کلان کشور می‌توان از طریق توسعه کسب و کارهای کوچک بر پایه بنگاه‌های زودبازده زمینه ایجاد درآمد، کاهش فقر و افزایش نشاط اجتماعی را برای اقشار متوسط و پایین جامعه فراهم آورد.

تعاملات بین‌المللی سیاسی و غیرسیاسی دولت‌ها از دیگر عوامل تأثیرگذار در توسعه فضای کسب و کار آینده می‌باشد. با در نظر داشتن شرایط تحریمی اقتصاد ایران، افزایش میزان نارضایتی‌های عمومی در پی گسترش فقر، فساد و تورم افسارگسیخته توجه به این امر ضروری است که بخش مهمی از کسب و کارها در بستر تبادلات اقتصادی برون مرزی اتفاق می‌افتد (Shams et al, 2019) به عبارت دیگر هر اندازه مراودات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی با ملل مختلف افزایش پیدا کند، به همان میزان شرایط برای تولید بیشتر و عرضه آن در بازارهای جهانی بهبود خواهد یافت. به عنوان مثال در سال‌های اخیر بسیاری از محصولات تولیدی به ویژه در بخش کشاورزی، خریداران داخلی اندکی داشته و سبب وارد آمدن ضرر و زیان زیادی به این قشر شده است که تعاملات سیاسی و غیرسیاسی در این عرصه می‌تواند سبب بازگشت نشاط و شور جمعی شود و مشکل مهاجرت و خالی از سکنه شدن روستاها را حل نماید.

تورم انتظاری عنصر دیگری است که فضای کسب و کار در حوزه استان اصفهان را تا سال ۱۴۰۸ تحت‌الشعاع قرار خواهد داد. تورم انتظاری درصد اندازه‌گیری این مقوله است که مردم انتظار دارند، سطح عمومی قیمت‌ها چقدر تغییر کند. باید توجه داشت که رضایت اجتماعی در یک ملت زمانی به وقوع می‌پیوندد که عناصر آن از جمله قدرت اقتصادی خانوارها، توان خرید و مهم‌تر از همه دارا بودن شغل برقرار باشد. رفاه اجتماعی در نتیجه بهره‌وری نیروی کار و بهره‌وری سرمایه حاصل می‌شود (Fendersky et al, 2019). در شرایط تورم انتظاری بالا، آنچه به در یک جامعه شکل می‌گیرد، بدبینی عموم مردم به ویژه کارفرمایان بخش خصوصی نسبت به نوسان افزایشی شدید قیمت‌ها در آینده خواهد بود. این پدیده سبب فریز بخش عظیمی از سرمایه‌های کسب و کارها و یا انتقال سرمایه به بخش‌های قابل اطمینان از جمله سپرده‌های بانکی، بازار طلا و ... می‌شود. به عبارت بهتر در شرایط تورم انتظاری تولیدکنندگان، مدیران کارخانه‌ها، صاحبان مشاغل بزرگ و کوچک برای کاهش هزینه‌ها، مرحله تعدیل و کاهش نیروی کار را اجرا می‌کنند که موجب بوجود آمدن موج عظیمی از بیکاری می‌شود که در صورت ادامه دار تبدیل به بحرانی اجتماعی می‌شود که امید، رفاه و اعتماد به حکومت را در طبقه متوسط و پایین تحت تأثیر منفی قرار می‌دهد.

تقدم سیاست بر اقتصاد عامل مهم دیگری است که فضای کسب و کار را تحت تأثیر قرار می‌دهد. آنچه که در این پژوهش مدنظر بود تحلیل جامعه‌شناختی عامل مورد نظر می‌باشد. ذکر این نکته حائز اهمیت است که مجاورت زیادی از لحاظ نحوه تأثیر در این عوامل حکمرانی خوب، تعاملات سیاسی بین‌المللی و ثبات قوانین و عامل تقدم سیاست بر اقتصاد وجود دارد (Niknam, 2016). پژوهش‌های مختلفی درباره تأثیر سیاست بر اقتصاد که منجر به بوجود آمدن عبارت اقتصاد سیاسی شده، به انجام رسیده است. ریشه بسیاری از پیامدهای منفی اقتصادی جوامع از جمله فقر، فساد، گرانی،

سرقت، قتل، اعتیاد، طلاق و فروپاشی خانواده‌ها، افزایش آمار خشونت‌های اجتماعی، عصبانیت و خشم عمومی فراگیر به دلیل بیکاری و عدم توان و وسع مالی قشر جوان، در سیاست‌های دولت‌ها ریشه داشته است که به نوعی بر اقتصاد به ویژه اقتصاد خرد سایه افکنده است (Ahmadi, 2023). توسعه فضای کسب و کار به جز در مواردی که نیازمند اعتماد عمومی و مشارکت همگانی مردم یک جامعه است، تابع سیاست‌های اقتصادی و حتی غیراقتصادی دولت‌هاست که زمینه تأمین مالی و خرید و فروش محصولات تولید شده را فراهم می‌آورد.

یکی از الزامات بهبود فضای کسب و کار کشور، فراهم بودن محیط سیاسی و اقتصادی جهت تسهیل جریان فیزیکی و روابط غیرفیزیکی کالا و خدمات بین سیستم‌های تولیدی داخلی و خارج از کشور و تشویق تولیدکنندگان و صادرکنندگان و توسعه ظرفیت‌های تولیدی و نیز تقویت حقوق مصرف‌کنندگان است. به عبارت دقیق‌تر پرواضح است که محیط (فضای) کسب و کار بر کارکرد نظام اقتصادی یک کشور تأثیر بسزایی دارد. نزدیک به دو دهه است که موضوع محیط (و یا فضای) کسب و کار و احصا مؤلفه‌های اثرگذار بر محیط کسب و کار مورد توجه بسیاری از کارشناسان، تصمیم‌گیران و نهادهای بین‌المللی و داخلی قرار گرفته است که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به شاخص‌های ۱۰ گانه سهولت کسب و کار بانک جهانی، شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریتیج و پایش محیط کسب و کار مرکز پژوهش‌های مجلس و اتاق بازرگانی اشاره کرد.

سیاست‌های حاکمیت و قوانین و مقررات دولتی، به طور مستقیم بر عملکرد شرکت‌ها و بازارهای مختلف تأثیر می‌گذارد. به عنوان مثال، تغییرات در سیاست‌های مالی، پولی و بودجه‌ای دولت، می‌تواند به تغییراتی در نرخ بهره، نرخ تورم و نوسانات بازار سهام منجر شود که مستقیماً بر شرکت‌ها و سرمایه‌گذاران تأثیر می‌گذارد. همچنین، تغییرات در سیاست‌های تجاری، گمرکی و توافقات بین‌المللی، می‌تواند تأثیر زیادی بر صادرات و واردات شرکت‌ها داشته باشد. توسعه سیاسی می‌تواند تأثیر مستقیم بر شرایط کاری و استخدام در شرکت‌ها داشته باشد. بنابراین، شرکت‌ها باید برای پیش‌بینی تغییرات سیاسی و تأثیر آن بر کسب و کار خود آماده باشند و سیاست‌های خود را با توجه به این تغییرات بروزرسانی کنند. به علاوه، همکاری نزدیک و صحیح بین دولت و بخش خصوصی، می‌تواند به توسعه پایدار و رشد اقتصادی منجر شود. در نهایت، برای رسیدن به هدف بهبود فضای کسب و کار، لازم است که توسعه سیاسی و توسعه کسب و کار با یکدیگر هماهنگ و تعامل صحیح داشته باشند. علاوه بر این، توسعه سیاسی می‌تواند تأثیر مستقیم بر شرایط کاری و استخدام در شرکت‌ها داشته باشد. بهبود قوانین کاری، ایجاد تسهیلات جدید، تغییرات در سیاست‌های بیمه و سلامت کارگران، همگی می‌توانند به بهبود یا تضعیف شرایط کاری در شرکت‌ها منجر شوند. به طور کلی، توسعه سیاسی تأثیر بسزایی بر محیط کسب و کار دارد و شرکت‌ها باید برای پیش‌بینی تغییرات سیاسی و تأثیر آن‌ها بر کسب و کار خود آماده باشند و سیاست‌های خود را با توجه به این تغییرات بروزرسانی کنند.

در زمینه تبیین جامعه‌شناختی نظام مالیاتی به عنوان عنصر تأثیرگذار بر فضای کسب و کار باید توجه داشت که بخش اعظم فضای کسب و کار در راستای خصوصی‌سازی خدمات دولت به مردم واگذار شده است و اغلب کارفرمایان شخصی تحمل بالایی نسبت به مقررات سفت و سخت و بدون انعطاف مالیاتی ندارند، لذا وضع قوانین مالیاتی با تفکر صرفاً افزایش درآمدهای دولت‌ها می‌تواند یکی از بدترین تصمیمات حکومتی در فضای کسب و کار باشد (Delft & Zhao, 2021). در واقع به زبان ساده‌تر، افراد برای دستیابی به رفاه، افزایش درآمد و فروش بیشتر دست به برپا ساختن

کسب و کار می‌نمایند. حال اگر بخش زیادی از درآمد ناخالص این بنگاه‌های کوچک و بزرگ تحت عنوان ارزش افزوده به حساب دولت واریز گردد، سهم درآمد خالص کارفرمایان به شدت کاهش می‌یابد و این مسأله به نوبه خود سیاست‌های انقباضی را در پی خواهد داشت که منجر به کاهش حقوق کارگران، توقف یا کاهش استخدام‌های جدید، تعدیل نیرو و در موارد شدیدتر توقف تولید و بسته شدن فضای کسب و کار می‌شود. بعد دیگر حائز اهمیت در بررسی تأثیر نظام مالیاتی به فرهنگ اجتماعی مردم برمی‌گردد. به عبارت دیگر اگر قبل از وضع مقررات مالیاتی، عادت‌های اجتماعی یک جامعه به همراه تاب‌آوری جمعی آن سنجیده نشود، می‌تواند سبب نارضایتی عمومی و بحران‌های اجتماعی را فراهم سازد.

نظام بانکی عامل کلیدی بعدی در فرایند توسعه فضای کسب و کار می‌باشد. تأمین مالی به عنوان یکی از محورهای اصلی در شکل‌گیری فعالیت‌های اقتصادی در هر اقتصادی محسوب می‌شود. نهادهای اعتباری نظیر بانک‌ها و مؤسسات مالی به عنوان بازیگران این عرصه، نقش آفرینی کرده و فضای مساعدی را برای کسب و کارها فراهم می‌کنند. نظام بانکی می‌تواند به عنوان واسطه‌گر مالی، از طریق کاهش هزینه‌های مبادلاتی، ایجاد سهولت در دسترسی به منابع سرمایه‌ای برای مدیران و سرمایه‌گذاران علاوه بر رونق بخشیدن به فعالیت‌ها و ارتقای اقتصاد داخلی، زمینه‌های سرمایه‌گذاری خارجی را نیز فراهم می‌آوردند (Grijalvo & García-Wang, 2022). پس از انقلاب اسلامی، نظام بانکی با چالش‌هایی از جمله تحمیل وظائف چندگانه و متضاد با روح فعالیت‌های بانک‌ها روبرو کرده که موجب دوری آن از ایفای وظائف اصلی شده است. از دلایل این امر می‌تواند به دیوان‌سالاری به هم تنیده و پرپیچ و خم و بار سنگین قوانین و مقررات نامساعد در نظام بانکی اشاره نمود که سادگی، سهولت، شفافیت و ثبات سرمایه‌گذاری در کشور را مورد تهدید قرار می‌دهد. از سوی دیگر فضای کسب و کار حال و آینده به دلیل تغییر شکل‌های اساسی بویژه در بخش کسب و کارهای الکترونیکی جهت تأمین اعتبار نیازمند تصویب قوانین جدید و باثباتی در حوزه نظام بانکی می‌باشد. همچنین بالا نبودن تاب‌آوری بانک‌ها عامل دیگری است که در صورت تأمین اعتبار، بازپرداخت آن را از سوی سرمایه‌گذاران خرد مشکل می‌سازد (Latifi, 2022). در بستر این تعاملات اقتصادی یک مسأله بسیار مهم جامعه‌شناختی رخ می‌دهد و آن تحت تأثیر قرار گرفتن سرمایه‌های اجتماعی است که در شرکت‌ها و سازمان‌ها مشغول فعالیت‌اند. اگر این فرض را بپذیریم که میزان سرمایه اجتماعی در هر گروه یا جامعه‌ای، نشان‌دهنده میزان اعتماد افراد به یکدیگر است، هر اندازه به دلیل مشکلات تأمین اعتبار و بازپرداخت‌ها، روابط و تعاملات انسانی در فضای کسب و کار آسیب ببینند، سبب پایین آمدن سرمایه اجتماعی می‌شود که به نوبه خود موجبات افتادت جامعه در تله اجتماعی را افزایش می‌دهد. تله اجتماعی یعنی سرمایه اجتماعی پایین، نبودن اعتماد و اطمینان به یکدیگر در بین مردم، رواج فساد اداری، اقتصادی، ترس و امتثال اینها. ضلع سوم روابط بانکی و کسب و کارها مربوط به مصرف‌کنندگان است که از دیگر سرمایه‌های اجتماعی مهم به شمار می‌روند. در شرایط اقتصادی بد که کسب و کارها متزلزل می‌شوند، کیفیت و میزان تولید هم تحت تأثیر منفی قرار می‌گیرد و این عامل سبب نارضایتی استفاده‌کنندگان از تولیدات و در مرحله بعد از کارفرمایان و در نهایت از دولت‌ها می‌شود.

بسط و توسعه فضای مجازی دیگر عامل مهم شکل‌دهی فضای کسب و کار تا افق ۱۴۰۸ بود. باید توجه داشت که امروزه توسعه فضای مجازی و به معنای واقعی شبکه‌های اجتماعی بر حوزه‌های مختلف کسب و کار زندگی بشر امروزی اثر

داشته و باعث تحول و تسهیل امور در این عرصه شده است. اغلب کسب و کارها در کشورهای پیشرفته دنیا، از فضای مجازی به دلایل مختلف از جمله پیدا کردن نیروهای کار خبره، یافتن بازار فروش گسترده و ارتباط و دریافت نظرات و بازخوردهای مصرف‌کنندگان بهره می‌گیرند (Ritter & Pedersen, 2020). یکی از بهترین ویژگی‌هایی که بازاریابان فضای مجازی برای کسب و کارهای امروزی به همراه دارد، این است که مانع چندانی برای ورود و استفاده از امکانات آن‌ها وجود ندارد. در دوره‌های گذشته کارفرمایان هزینه‌های زیادی را صرف تبلیغات برای یافتن مشتری می‌کردند ولی امروزه توسعه فضای مجازی توانسته‌اند هزینه‌ها را بسیار کاهش دهد و در مواردی رایگان نماید. آنچه که در تعاملات فضای مجازی اتفاق می‌افتد رخداد ارتباط عمیق بین عموم مردم که مصرف‌کنندگان محصولات هستند با نیروی انسانی شاغل و تولیدکننده می‌باشد که در کنش با یکدیگر فضایی از دوستی، همدلی و درک متقابل را پدید می‌آورند که اعتمادزا می‌باشد. اعتماد دوطرفه وفاداری در پی دارد و سبب تضمین فروش تولیدات آتی می‌گردد. از طرف دیگر کارفرمایان نیز خود را متعهد می‌دانند اجناس با کیفیت و مطابق دلخواه مشتری تولید نمایند.

در مجموع می‌توان گفت که عوامل کلیدی هشت گانه مؤثر در فضای کسب و کار استان اصفهان تا افق ۱۴۰۸ دارای ابعاد گسترده سیاسی، اقتصادی، جامعه‌شناختی و فرهنگی می‌باشد و دیدگاه جامعه‌شناختی به این دلیل که مردم بخش اصلی مثلث دولت-کسب و کار- مصرف‌کنندگان را تشکیل می‌دهند دارای اهمیت گسترده‌ای می‌باشد و می‌توان در پژوهش‌های آتی سایر ابعاد توسعه کسب و کارها را همانند این پژوهش با دیدگاهی متفاوت ارزیابی نمود.

با توجه به نتایج حاصل از این مطالعه، در مجموع ۸ عامل به عنوان عوامل کلیدی فضای کسب و کار استان شناسایی شد و با استفاده از نرم افزار سناریوویزارد، ۱۰ سناریو با شاخص تعداد ناسازگاری معادل صفر، یک و دو، مورد شناسایی قرار گرفت. سناریوهای مذکور از جنبه عدم قطعیت‌های موجود توسط خبرگان و گروه تسهیل‌گر مورد بحث و بررسی قرار گرفتند و از آن بین ۴ سناریو زیر برگزیده شد تا فضای کسب و کار استان در افق ۱۴۰۸ مبتنی بر این سناریوها به روش داستان‌سرایایی تبیین شود.

سناریو (۱)، رویای توسعه (سناریوی مطلوب): در سال ۱۴۰۸ شاخص مشارکت سیاسی، اجتماعی و اقتصادی مردم افزایش محسوسی داشته و در انتخابات ریاست جمهوری پیش‌رو، نهادهای افکارسنجی پیش‌بینی افزایش نرخ مشارکت سیاسی را تا ۷۰ درصد داشته‌اند این در حالی است که در کلان‌شهرها این رقم به ۵۰ درصد رسیده است.

در این میان نرخ مشارکت اجتماعی نیز افزایش محسوسی را تجربه کرده و با توجه به فعالیت ۱۴۰۰۰ سازمان مردم‌نهاد در کشور در یک دگردیسی مثبت، شاهد کاهش اساسی فقر مطلق در ایران هستیم.

ایران به کشوری تبدیل شده است که با اصلاح نظام مدیریت و افزایش کارایی و اثر بخشی دستگاه‌های دولتی و ایجاد شفافیت و پاسخ‌گویی و مشارکت و ایجاد اجماع بین همه گروه‌ها و جناح‌های سیاسی قانونی توانسته کارایی بازارهای اقتصادی و توسعه اجتماعی را ایجاد کند. دولت با سیاست‌های مؤثر و آینده‌نگرانه خود توانسته به توسعه کسب و کارها و جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی بپردازد و فعالین اقتصادی با انجام فعالیت‌های خود توانسته‌اند تولید ناخالص ملی را به رشد زیادی نسبت به دهه قبل برسانند. با کاهش نرخ تورم، ثبات اقتصادی بیشتر شده و کسب و کارها، ریسک‌پذیری پایین‌تری را تجربه کرده و شرایط کسب و کار بهبود یافته است.

با اصلاح نظام مالیاتی با هدف حذف رانت‌ها، عدالت بیشتری بین اقشار مختلف مردم ایجاد شده و گسست طبقاتی کمتری را شاهد هستیم. هزینه تأمین مالی از شبکه بانکی کاهش چشم‌گیری داشته و منابع بانکی به نحو مطلوب‌تری در جهت تولید کالا و خدمات اختصاص داده می‌شود. مشارکت جدی و همکاری متقابل دولت و بخش خصوصی، فضای کسب و کار را بهبود بخشیده و باعث شده فضای تازه‌ای در عرصه اقتصاد کشور ایجاد شود. زمینه مناسب فعالیت، ضمن کمک به ثروت آفرینی و افزایش بهره‌وری، با تغییر فضای ذهن و ارتقای توانمندی‌های سرمایه‌های انسانی کشور، موجب تقویت روحیه خودباوری، اعتماد به نفس، خوداتکایی و ارتقاء فرهنگ کار جمعی شده و زمینه ماندگاری نخبگان در داخل کشور فراهم گردیده است. رشد و گسترش استفاده از اینترنت در میان مردم سبب رونق بازار این نوع کسب و کارها در کشور شده است. ظرفیت بالای فناوری اطلاعات و آماده بودن زیرساخت‌های آن، خوداشتغالی فارغ‌التحصیلان و جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی را سبب شده است.

همچنین همه آمارها حاکی است، میزان حاکمیت قانون افزایش محسوس داشته و بخاطر وجود شفافیت و افزایش شاخص‌های پاسخگویی، ایران در جدول سالانه فساد در رتبه قابل قبولی در میان ۱۸۰ کشور قرار دارد. در اصفهان نیز با توجه به افزایش رتبه سرمایه اجتماعی آن از ۳۱ استان کشور، شاهد افزایش بیشتر شاخص‌های پاسخگویی هستیم.

وفاق عمومی در وضعیت بهبودی قرار گرفته و شاخص‌های همبستگی اجتماعی، سرمایه اجتماعی و امید اجتماعی رشدی محسوس را تجربه کرده است، به نحوی که شاهد توقف موج مهاجرت در جامعه هستیم. در خصوص مهاجرت‌ها در اصفهان نیز شاهد تغییرات مثبت ماتریس مهاجرت بوده و با توجه به بهبود شرایط زیستی و وضعیت زیست محیطی و کاهش روند فرونشست زمین شاهد کاهش مهاجرت‌ها از اصفهان خواهیم بود که این کاهش مهاجرت خود را به شکل تغییر مثبت زیست بوم کارآفرینی نشان می‌دهد. در این شرایط شاهد کاهش سیاست‌زدگی در مدیریت نهادهای اقتصادی بوده و این نهادها کارکردهای متناسب خود را به صورت نسبتاً کارآمد و پایدار پیدا کرده‌اند.

سهم درآمدهای مالیاتی در بودجه عمومی دولت به ۸۰ درصد رسیده است و سهم استان اصفهان از پرداخت‌های مالیاتی کشور کاهش یافته است. در مجموع نظام تأمین مالی دولت از نظام مبتنی بر ایجاد بدهی فزاینده فاصله گرفته است. در همین راستا شاهد بسط و توسعه فضای مجازی در کشور هستیم و همین امر موجب توسعه مطالبه‌گری در بین مردم شده و شفافیت و قانون‌مداری در حاکمیت را افزایش داده است. روند تعامل مؤثر و فعال اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی فراهم شده و آرزوی اقتصاد بدون نفت در ایران تا حدودی تحقق یافته است.

سناریو (۲)، آخر پاییز: شاخص مشارکت سیاسی، اجتماعی و اقتصادی مردم افزایش محسوسی داشته و در انتخابات ریاست جمهوری پیش‌رو، نهادهای افکارسنجی نرخ مشارکت سیاسی را تا ۷۰ درصد پیش‌بینی کرده‌اند این در حالی است که در کلان‌شهرها این رقم به ۵۰ درصد رسیده است.

در این میان نرخ مشارکت اجتماعی نیز افزایش محسوسی را تجربه کرده و با توجه به فعالیت ۱۴۰۰۰ سازمان مردم‌نهاد در کشور در یک دگردیسی مثبت، شاهد کاهش نسبی فقر مطلق در ایران هستیم.

همچنین برآوردهای کارشناسی نشان می‌دهد میزان حاکمیت قانون افزایشی محسوس داشته و بخاطر وجود شفافیت و افزایش شاخص‌های پاسخگویی، ایران در جدول سالانه فساد در میان ۱۸۰ کشور دارای بهبود رتبه بوده است. در اصفهان نیز شاهد افزایش بیشتر شاخص پاسخگویی هستیم.

وفاق عمومی در وضعیت بهبود قرار گرفته و شاخص‌های همبستگی اجتماعی، سرمایه اجتماعی و امید اجتماعی رشدی محسوس را تجربه کرده است به نحوی که شاهد توقف موج مهاجرت در جامعه هستیم. در خصوص مهاجرت‌ها، در اصفهان نیز شاهد تغییرات مثبت ماتریس مهاجرت هستیم و با توجه به بهبود شرایط زیستی و وضعیت زیست محیطی و کاهش روند فرونشست زمین، شاهد کاهش مهاجرت‌ها از اصفهان خواهیم بود که این کاهش مهاجرت خود را به شکل تغییر مثبت در زیست بوم کارآفرینی نشان خواهد داد.

شاخص بهره‌وری نیروی کار و بهره‌وری سرمایه ارتقاء یافته و با توجه به افزایش سطح تحصیلات و مهارت‌های نیروی کار، شاخص بهره‌وری نیروی کار در سطح کل اقتصاد ایران طی ۸ سال بیش از ۸ درصد (یا سالانه به‌طور متوسط ۱ درصد) رشد داشته است، همچنین رشد متوسط سالانه بهره‌وری سرمایه در برنامه‌های هفتم و هشتم توسعه به میزان مثبت یک درصد بوده است.

در مجموع شاخص‌های حکمرانی خوب، رشدی محسوس داشته و رتبه ایران در فهرست حکمرانی خوب به ۱۲۰ از میان ۲۰۹ کشور رسیده است.

تعاملات بین‌المللی و سیاسی نیز در وضعیت خوبی دارد و شاهد لغو ۲۰ درصدی تحریم‌ها هستیم و وضعیت نه جنگ و نه صلح از سپهر سیاسی کشور رخت بر بسته است و سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی را با افزایش امید مواجه کرده است. با توجه به اینکه نتایج اقتصادی، حاصل تصمیم‌گیری‌های جمعی مردم هستند و این تصمیمات به آنچه که مردم از آینده انتظار دارند بستگی دارند نرخ تورم انتظاری کاهش چشمگیری داشته و از آنجا که تورم انتظاری بر توافقات بر دستمزد فعلی، تنظیم قیمت و عقد قرارداد مالی برای سرمایه‌گذاری تأثیر می‌گذارد، تورم بطور محسوس کاهش داشته است. در این شرایط شاهد کاهش سیاست‌زدگی در مدیریت نهادهای اقتصادی بوده و این نهادها کارکردهای متناسب خود را به صورت نسبتاً کارآمد و پایدار پیدا کرده‌اند. نظام بانکی در سطح کلان با افزایش استقلال بانک مرکزی و سازگاری آن با سیاست‌های مالی تا حدودی مسائل سیستم بانکی مرتفع شده است.

در این اثنا و در بخش بسط و توسعه فضای مجازی شاهد ادامه روند موجود هستیم و شبکه ملی اینترنت ایران معطل بودجه است که با توجه به کسری بودجه قابل تأمین نمی‌باشد. شایان ذکر است متوسط سرعت دانلود اینترنت موبایل در ایران به ۳۵,۰۹ مگابیت بر ثانیه رسید و ایران در رتبه ۷۳ از میان ۱۴۰ کشور قرار گرفته است. در حوزه اینترنت ثابت نیز متوسط سرعت دانلود در ایران، ۲۲,۰۱ مگابیت بر ثانیه است که رتبه ایران را به ۱۳۴ از میان ۱۷۵ کشور می‌رساند.

سناریو (۳)، نیمه‌های شب: به رغم تلاش‌های انجام شده مؤلفه‌های حکمرانی خوب هنوز با ضعف‌های جدی همراه هستند و قوانین و راهبردهای کلان کشور مانند گذشته بی‌ثبات است. شفافیت و پاسخگویی در حدّ حرف باقیمانده‌اند و بهره‌وری نظام اداری بهبود چندانی نداشته است. در نتیجه کسب و کارهایی که به امید بهتر شدن اوضاع اقتصادی سر برآورده بودند، در بلا تکلیفی بسر می‌برند. در مجموع اوضاع شرکت‌های خدماتی بهتر از شرکت‌های تولیدی است و صنایع مادر با یارانه‌های دولتی سرپا هستند.

در نظام مالیاتی و بانکی تحولی به چشم نمی‌خورد و همان مشکلات مزمن در آنها قابل رؤیت است. بانک‌ها به سختی وام می‌دهند و هزینه تأمین مالی از بازار پول افزایش یافته است. فرار مالیاتی برای کسب و کارهای زیرزمینی فراهم، اما طناب مالیات برای خرده پاهای همچنان محکم است.

تحریم‌ها بی‌امان ادامه دارد که اثر آن را می‌توان بر روی بالا بودن نرخ تورم انتظاری مشاهده کرد. رویکردهای سیاسی و اقتصادی علیرغم وعده‌های داده شده هم‌افزایی خوبی ندارند و در برخی موارد با یکدیگر ناسازگارند. فشارهای ناشی از ضعف حکمرانی و تداوم تحریم‌ها تأثیرات درازمدت خود را نشان می‌دهند و دولت‌ها نتوانستند به وعده‌های خود برای اصلاح نظام بانکی و مالیاتی و یا هم‌راستا کردن سیاست و اقتصاد عمل کنند. در نتیجه همبستگی و اعتماد عمومی کاهش یافته که خود باعث افزایش تنش و استرس‌های عمومی شده است، در نتیجه تجار خارجی نیز سردرگم‌اند. عدم ثبات قوانین بازرگانی و آزار رقبای خارجی توان رقابت را از آنها گرفته و به سختی می‌توانند مشتریان پیشین خود را نگه دارند. فضای مجازی تقریباً بی‌کم و کاست به روند پیشین خود ادامه می‌دهد به طوری که نه کاملاً سازمان یافته و منضبط شده و نه کاملاً آزاد و رهاست. محدودیت‌های فضای مجازی در نوسان است و به همین خاطر هرازگاهی موانعی برای کسب و کارهای مجازی تراشیده می‌شود که تداوم آن باعث ضعیف و نحیف ماندن این دست مشاغل شده است.

سناریو (۴)، تاریکی فراگیر (تکرار آزموده‌ها): کشور در بحران‌های مخرب اقتصادی، بانکی و ارزی قرار گرفته است. تورم بالا، رشد اقتصادی کاهنده و تراز تجاری کشور کسری زیادی پیدا کرده است. در این شرایط اقتصادی همه فعالیت‌ها آسیب دیده‌اند. گسست طبقاتی روز به روز افزایش یافته و با انباشت خشم عمومی نسبت به دولت و ثروتمندان، تجمعات زیادی در اقصی نقاط کشور شکل گرفته است. کشورهای متخاصم از این شرایط سوء استفاده کرده و بر آتش اغتشاشات هیزم می‌ریزند. تورم فزاینده و نرخ پایین دستمزد موجب خروج نیروی کار ماهر از چرخه تولید شده و مردم به سمت دلالتی کشیده شده‌اند و بسیاری از کارخانجات تولیدی به دلیل نبود مواد اولیه و نیروی انسانی تعطیل هستند. صادرات در اثر تشدید تحریم‌ها روند نزولی داشته و همین امر تأثیر چشم‌گیری در گل آلود شدن فضای کسب و کار داشته است.

به دلیل لزوم دور زدن تحریم‌ها، نظام بانکی کشور روز به روز ابهام آلودتر شده و رانت و فساد مالی غیر قابل کنترلی کشور را فرا گرفته است.

اختلافات زیادی بین جناح‌ها و احزاب سیاسی بر سر نحوه اداره کشور به وجود آمده و کارشکنی‌های زیادی مشاهده می‌شود.

نرخ برابری دلار در برابر ریال روز به روز افزایش یافته و به حدود ۷۰ هزار تومان رسیده است. برای کنترل اوضاع، دولت فضای مجازی را بسیار محدود کرده و به همین دلیل جریان اطلاعات از مسیرهای محدودی گردش می‌کنند و کسب و کارهای زیادی به این دلیل لطمه خورده‌اند. پوشش ماهواره در کشور بیشتر شده و مردم اطلاعات را از شبکه‌های بیگانه دریافت می‌کنند و همین باعث کاهش شدید اعتقاد مردم به دولت شده است. رکود تورمی کشور را فرا گرفته و به دلیل مسائل سیاسی و قدرت گرفتن گروه‌های فشار امکان اصلاح ساختار اقتصادی وجود ندارد.

با نگاهی به شرایط ماتریس مهاجرتی می‌بینیم که جمعیت زیادی از اصفهان مهاجرت کرده و در ازای آن جمعیت قابل ملاحظه‌ای از استان‌های دیگر و کشورهایمانند افغانستان به اصفهان مهاجرت کرده‌اند و این خود زیست بوم شغلی را در اصفهان متحول کرده است و اصفهان به شهری خوابگاهی برای نیروی کار مورد نیاز تبدیل شده است. به نظر می‌رسد در افق ۱۴۰۸ این پدیده تقویت نیز شده و بخش قابل تاملی از انواع کسب و کار در اصفهان را به سمت مهارت‌های موجود مهاجران سوق داده و تعداد متخصصین و صنعت‌گران و کارآفرینان اصفهانی به شدت کاهش پیدا کرده است. موضوع تنش‌های آبی شدت یافته و زاینده‌رود همچنان خشک و هوای اصفهان به شدت آلوده است. تعاملات بین‌المللی و سیاسی نیز در وضعیت انسداد قرار گرفته و وضعیت نه جنگ و نه صلح، کشور را با رکود توری می‌مواجه نموده و سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی را با سردرگمی مواجه کرده است. همچنان مثل همه این سال‌ها مدیریت اقتصادی دچار سیاست‌زدگی شده و مداخلات دولت در قیمت‌گذاری منجر به افزایش شاخص‌های فرار سرمایه شده و نظام عرضه و تقاضا را متشنج نموده است. سهم درآمدهای مالیاتی دولت اگرچه افزایش چشمگیری داشته اما تمام بار مالیات بر شانه تنها ۴۰ درصد اقتصاد ایران است که مالیات می‌دهد در حالی که در افق ۱۴۰۸ و با توجه به تضعیف شاخص‌های حکمرانی خوب و بی‌ثباتی قوانین و راهبردها، ۳۰ درصد فرار مالیاتی و ۳۰ درصد معافیت مالیاتی خاص خواهیم داشت. باتوجه به نتایج پژوهش پیشنهادت زیر ارائه گردید:

با توجه به نتایج حاصل از مطالعه، ۸ عامل به عنوان عوامل کلیدی اثرگذار بر فضای کسب و کار استان شناسایی شده که بر اساس این متغیرها ۴ سناریو، فضای کسب و کار استان تا افق ۱۴۰۸ را به روش داستان‌سرایی تبیین می‌کند. بدیهی است در گستردگی چالش‌های پیش روی حکمرانان و تعدد راهکارهای محتمل برای بهبود فضای کسب و کار، شناسایی اصلی‌ترین عوامل تغییر فضای کسب و کار از اتلاف وقت و سرمایه‌های ملی پیشگیری خواهد کرد. این مطالعه راهنمای مطلوبی است که به سیاست‌گذاران حوزه کسب و کار نشان می‌دهد برای پیشگیری از سیطره نامطلوب‌ترین سناریوها بر فضای کسب و کار، اصولی‌ترین و کاربردی‌ترین اصلاحات می‌بایست در کدام یک از حوزه‌ها صورت گیرد.

References

- Ahmadi, S. (2022). A Sociological Analysis of the Effect of Economic Indicators on Homicide in Iran during 1995-2018. *Journal of Applied Sociology*, 33(3), 83-100. doi: 10.22108/jas.2022.127780.2072. (In Persian)
- Bakhtiari, H., & Shayesteh, A. (2012). Investigating the impact of improving the business environment on economic growth in selected countries with an emphasis on Iran. *Financial Economics*, 6(19): 204-175. (In Persian)
- Delft, S., & Zhao, Y. (2021). Business models in process industries: Emerging trends and future research. *Technovation*, 105, Article 102195. DOI: 10.1016/j.technovation.2020.102195
- Delshad, Z., & Rabbani, M., & Dehghan Dehnavi, H. (2020), presentation of a green supply chain management model for sustainable development of the environment with an approach based on the data theory of Anandh and Dimtel. *Quarterly Journal of Interdisciplinary Studies in Humanities*, Volume: 13, Number: 2 http://www.isih.ir/article_368.html?lang=en. (In Persian)
- Dvorský, J., & Petráková, Z. (2021). Effect of Business Risks on the Business Future by Czech and Slovak SMEs in the Segment Transport and Services. *Transportation Research Procedia*, 55, 1444-1451. DOI:10.1016/j.trpro.2021.07.131

- Estevão, J., & Dias Lopes, J., & Penela, D. (2021). the importance of the business environment for the informal economy: Evidence from the Doing Business ranking. *Technological Forecasting and Social Change*, 174, Article 121288. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.121288>
- Fazli, S., & Gholizadeh M. (2020). *The book of strategic future research in the company*. Publisher: Semeyam. Year of publication: 2020
- Farzin, M. R., & Hassan Pour, M., & Mahmoud Zadeh, S. M., & Arab Mazar Yazdi, A. (2020). An institutional Analysis of Tourism Business Environment and Entrepreneurship of Iran. *Tourism Management Studies*, 15(50), 1-34. doi: 10.22054/tms.2020.42394.2139
- Fendersky, F., & Zanganeh, M., & Didehe Khani, H., & Mehrani, H. (2019). Analyzing the factors affecting the performance of manufacturing companies in the industrial town of Gorgan from the perspective of marketing management and entrepreneurship. *Marketing Management*, 14(44): 24-1. SID. <https://sid.ir/paper/951492/en>. (In Persian)
- Grijalvo, N., & García-Wang, C. (2022). Sustainable business model for climate finance. Key drivers for the commercial banking sector. *Journal of Business Research*, 155(Part B): Article 113446. DOI:10.1016/j.jbusres.2022.113446
- Latifi, S. (2022). Tax, the limiting factor of entrepreneurship, the international conference of entrepreneurship with the slogan of developing entrepreneurial talent: a path towards transformation.tehran, Islamic Azad University of Pardis. (In Persian)
- Masovic, A. (2018). Socio-cultural factors and their impact on the performance of multinational companies. *Ecoforum Journal*, 7(1). Retrieved from <http://www.ecoforumjournal.ro/index.php/eco/article/view/729/459>.
- Nazari Sheikh Ahmed. A., & Fathi., S., & Azkia, M. (2022). Sociological analysis of the effect of cultural components of business on the production-commercial performance of industrial units in Ardabil province, *Journal of Economic and Development Sociology*, 10(1): 99-129. SID. <https://sid.ir/paper/1051397/en>. (In Persian)
- Niknam, R. (2015). Providing a framework for business model design. National Ocean Management Conference. SID. <https://sid.ir/paper/826425/fa>. (In Persian)
- Nozari, H. (2017). Analytical and Applied Concepts of Sociology in Explaining and Training Entrepreneurship Hamzeh Nozari[1]. *Social Development & Welfare Planning*, 8(33), 271-316. doi: 10.22054/qjsd.2017.8710. (In Persian).
- Rabbani, T. (2023). Future research on the development issues of border islands in the south of the country. *Border Science and Technology*, Volume: 12, Number: 3, <https://civilica.com/doc/1884055>. (In Persian)
- Reyes, J., & Roberts, M., & Xu, L. (2021). The heterogeneous growth effects of the business environment: Firm-level evidence for a global sample of cities. *China Economic Quarterly International*, 1(1): 15-28. DOI:10.1016/j.ceqi.2020.09.001
- Ritter, T., & Pedersen, C. (2020). Digitization capability and the digitalization of business models in business-to-business firms: Past, present, and future. *Industrial Marketing Management*, 86, 180-190. DOI:10.1016/j.indmarman.2019.11.019
- Sahraei, S., & mafibalani, D. (2023). Examining the role of using electronic marketing and information technology in the business of Minoos food industry in the period of economic recession. *Journal of value creating in Business Management*, 3(1), 82-105. doi: 10.22034/jvcbm.2023.391718.1079. (In Persian)
- Safari, B., & Bahram Chubin, M. (2019). Comparison of the business environment of economic activities in Isfahan province and ways to improve it, *Quarterly, Journal of Economic Research and Policies*, 27(90): 343-392. URL: <http://qjerp.ir/article-1-2263-fa.html>. (In Persian).
- Salehpour, M., & Masoud, G. (2016). *Book of milk processing and dairy products (science and technology)*. Publisher: Padina. Year of publication: 2019. https://www.mdpi.com/journal/foods/special_issues/Processing_Technology_Dairy. (In Persian)
- Shafaei, M., & kouloubandi, A., & Keramati, M. (2024). The effect of knowledge management on organizational performance considering the mediating variable of business process management. *Journal of value creating in Business Management*, 3(4), 1-19. doi: 10.22034/jvcbm.2024.414362.1173. (In Persian)

- Shams, E., & Moradi, M., & Ghayour baghbani, S. M. (2020). Futures Scenario of Iran Start-ups in 1404 Horizon. *Journal of Iran Futures Studies*, 4(2), 55-79. doi: 10.30479/jfs.2020.10525.1047. (In Persian).
- Shi, W., & Veenstra, K. (2020). The Moderating Effect of Cultural Values on the Relationship between Corporate Social Performance and Firm Performance. *Journal of Business Ethics*, 1-19. DOI:10.1007/s10551-020-04555-9
- Soni, G., & Mangla, S., & Singh P., & Dey, B., & Dora, M. (2021). Technological interventions in social business: Mapping current research and establishing future research agenda. *Technological Forecasting and Social Change*, 169, Article 120818. DOI:10.1016/j.techfore.2021.120818
- Zabetpour, E., & Aghajani, H. A. (2016). The role of social capital on improving Iran's business environment, The 4th International Green Economy Conference. <https://civilica.com/doc/653729>. (In Persian)
- Zhenwei Qiang, Ch., & Wang, H., & Xu, C. (2021). Ownership, Enforcement, and the Effects of Business Environment. *Journal of Government and Economics*, 24(2): Article 100007. DOI:10.1016/j.jge.2021.100007